

**"3 NUMARALI KONYA İSTİKLAL MAHKEMESİ'NİN KONYA İSYANI
İLE İLGİLİ TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ BAŞKANLIĞI'NA SUNDUĞU**

RAPORU

**THE REPORT PRESENTED BY THE KONYA THIRD INDEPENDENCE
COURT TO THE CHAIRMAN OF TURKISH GRAND NATIONAL ASSEMBLY
REGARDING KONYA REBELLION**

Doç.Dr.Osman AKANDERE"

GİRİŞ

Millî Mücadele'nin en zorlu ve tehlikeli dönemi "İzmir'in işgal tarihi olan 15 Mayıs 1919'dan iç isyanların bitiş tarihi olan 10 Ocak 1921'e kadar olan süreçtir. Bu zorlu ve tehlikeli sürecin ağırlık merkezi ise "Yunan saldırılarını durdurmaktan daha önemli" olarak görülen ve Anadolu'nun bir çok bölgesinde çıkan iç isyanlardı.

Bu isyanların çıkışında amil olan sebeplere baktığımızda; "particilik çekişmesi(İttihatçı- İtilafçı çekişmesi), Kuva-yı Milliye için para ve asker toplanması, yabancı kıskırtması, çıkarları zedelenen bazı gruplar, Millî Mücadele'ye inanmayanlar, bazı Kuva-yı Milliyecilerin hatalı hareketleri, İstanbul Hükûmetinin bazı uygulamaları,, hilâfet ve saltanata bağlılığın tahriki, dinî duyguların istismarı" gibi iç içe girmiş bir çok sebep olduğunu görmekteyiz¹.

Arşiv belgelerinde ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Cerideleri ile Türkiye Büyük Millet Meclisi Gizli Celse Zabıtları'nda ve dönemin Konya gazetelerinde bu isyan; "Konya Vaka-yı İsyâniyesi" ,"Konya Vak'ası", "Konya Hadise-yi İsyâniyesi" Konya Vaka-yı İhtilaliyesi" "Konya İsyanı" olarak geçmektedir. Bu nedenle çalışmamızın başlığında Konya İsyânı ifadesini kullanıyoruz.(O.A.)

Doç. Dr. Selçuk Üniversitesi Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu Atatürk İnkılâpları ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Dersi Öğretim Üyesi.

Bu değerlendirme için bkz., Süleyman Beyoğlu, "Bozkır İsyânları", **Bir**, Sayı: 2, Yıl: 1994, s. 67.(67-81) Şevket Süreyya Aydemir'de isyanların çıkışında"Kasabalardaki parti kavgaları, Hürriyet ve İtilâfın modası geçmiş İttihad ve Terakki düşmanlığı, sarıklıların çoğunlukla cehaleti, gericiliği, bazı kasaba eşraf ve âyanının hükûmeti zayıf düşürmek hevesleri,

“3 NUMARALI KONYA İSTİKLAL MAHKEMESİ’NİN KONYA İSYANI İLE İLGİLİ TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ BAŞKANLIĞI’NA SUNDUĞU RAPORU

Konya ve çevresi de söz konusu bu süreçte bazı isyân hareketlerine sahne olmuştu. Bunlar; “Birinci Bozkır İsyânı(27 Eylül-4 Ekim 1919), İkinci Bozkır İsyânı(20 Ekim-4 Kasım 1919) ve Konya İsyânı (2 Ekim-22 Kasım 1920)” olarak bilinen isyanlardı.

Bunlardan Konya İsyânı Konya ve çevresinde Millî Mücadele hareketine karşı çıkan en ciddî ve tehlikeli isyândır. İtilâf Devletleri ile İstanbul Hükûmeti’nin birlikte organize ettikleri bu isyân hareketi büyük ölçüde dinî temellere dayandırılan propaganda ve söylemlerden güç almıştı².

Delibaşı Mehmet ve yaklaşık 500 civarındaki kişilerle 2 Ekim 1920’de Çumra’yı basması ile başlayan isyân hareketi 3 Ekim günü Konya’nın ele geçirilmesi ile büyümüşü³. Bilahare bu isyân hareketi Konya’nun dışında Isparta ile Karaman, Bozkır, Seydişehir, Ermenek, Ilgın, Akşehir, Kadınhanı, Eğridir, Yalvaç, Şarki Karaağaç, Akseki, Manavgat gibi kazalara da yayılarak Millî Mücadele için oldukça tehlikeli bir vaziyet almıştı⁴.

Anadolu’da asırlardır süren eşkıyalık eğilimleri, harp ve askerlik bıkkınlığı, din yerine cahilliğin hüküm sürüşü, ırk ve bölgecilik akımları rol oynamıştır” demektedir Bkz., Şevket Süreyya Aydemir, **Tek Adam(Mustafa Kemal 1919-1922)**, Cilt: II, 16. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul 1999, s.316-317.

² Ankara Hükûmeti’nin gündün güne güçlendiğini ve millî kuvvetlerin yerine düzenli ordunun oluşturulmaya çalışıldığı günlerde İstanbul’daki Damat Ferit Paşa Hükûmeti ve İngilizler, 1920 yılının Eylül ayında Konya ve çevresine gönderdikleri adamları ve ajanları aracılığıyla yoğun bir propaganda faaliyetine girişmişlerdi. Bunlar yaptıkları propaganda faaliyetlerinde, Müslüman halkı yeise ve tereddüde düşürebilmek için akla hayale gelmeyecek yalanlar uydurmuşlardır. Nitekim “İtalyanların Bozkır’a geldiği, Abdülhamit’in oğlunun Ankara’yı kuşattığı, Yunanlıların zaferler kazandığı, dolayısıyla sulhan başka çare olmadığı” bu yalan haberlerden bir kaçıydı Konya ve çevresinin en etkili müşritlerinden ve başı sarıklı, mutaassıp koyu İtilâfçı olarak bilinen Zeynelabidin Hoca ve adamlarının, bölgede yaptıkları yıkıcı faaliyetlerinin temel hareket noktası “din elden gidiyor, halifeden ayrılmayız” mantığı, propaganda vasıtası ise ellerinde menfaatleri uğruna istedikleri gibi kullandıkları “Hilafet ve şeriat bayrağı” olmuştur. Zeynelabidin Hoca ve adamları bir taraftan “Padişahın mağdur olduğunu ve memleketin selameti için İngilizlere serfuru etmekten başka çare kalmadığını” halka telkin etmeye çalışırken, diğer taraftan cami kapıları ile sokaklara “Rütbesi nişanları elinden alınan padişah haini bir adamın arkasına düşmek ve emrine itaat etmek şeran küfürdür. Karısı boştur” şeklinde ilanlar astırarak halkı, Mustafa Kemal Paşa ile Millî Mücadele aleyhinde tahrik ediyorlardı. Halit Karaaslan, **Millî Mücadele Döneminde İç İsyanların Çıkışında Dinî Faaliyet ve Propagandanın Rolü**, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, İzmir 1997, s.

³ Konya İsyânı ile ilgili dönemin gazeteleri ve arşivlere dayanılarak yapılan ayrıntılı bir inceleme için bkz., Ahmet Avanas, **Millî Mücadele’de Konya**, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 1998, s. 119-196.

⁴ **Türk İstiklâl Harbi VI ncı Cilt “İç Ayaklanmalar(1919-1921)**, Genelkurmay Başkanlığı Harp Dairesi Yay., Ankara 1964, s.131-132; Hamit Pehlivanlı, **Kurtuluş Savaşı İstihbaratında Askeri Polis Teşkilâtı**, Genelkurmay Başkanlığı Yay., Ankara 1992, s. 156.

Konya ve çevresinde Delibaşı Mehmet ve adamları tarafından çıkartılan isyân, millî kuvvetler tarafından bastırılarak bölgede asayiş sağlanmıştır. Ancak ileride böyle bir isyânın tekrar çıkmaması için, isyânın çıkmasında rol oynayan kışkırtıcılar ile yardım edenlerden yakalananların bir çoğu, millî kuvvet kumandanları tarafından kurulan olağanüstü Divan-ı Harplere sevk edilerek suçlu bulunanlar idam edilmişlerdi⁵. Hatta Konya'da kurulan Divân-ı Harp Mahkemesi, Konya mebusları Abdülhalim Çelebi ile Kazım Hüsnü Bey hakkında da, Konya İsyânı'nın çıkışında rolleri olduğunu tespit etmiş ve bu kişiler hakkında Erzurum'a sürgün kararı vermişti⁶.

Divan-ı Harp Mahkemesi'nin gerek Konya mebusları hakkında verdiği bu karar ve gerekse isyâna katılan suçluların yargılanmasında gösterdiği sert ve acımasız tutum Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde tartışmalara yol açmıştı. Bilhassa sıradan gerekçelerle bir çok kişinin suçlanması, gerçek suçluların yanında,

Delibaşı'nın Çumra'yı basmasıyla başlayan Konya ayaklanması kısa bir süre içinde geniş bir bölgeye kolayca yayılmıştı. Çumra'dan sonra Koçhisar, Karapınar, Karaman, Ilgın, Akşehir, Seydişehir, Beyşehir, Akseki, Manavgat ve Alanya'yı kapsayan önemli bir alanı etkiliyordu. Bkz. Kenan Esengin, Millî Mücadelede Ayaklanmalar, Kamer Yay. İstanbul 1998, s. 195.

⁵ Suçları sabit görülen Müslim ve gayri Müslimler Konya'da Hükümet Meydanı, At Pazarı ve Alaaddin Tepesi'nde açığa kurulan darağaçlarında idam edilmişlerdi. Pehlivanlı, *age.*, s. 157-158. İsyân bölgelerinde kurulan Divân-ı Harbler ve yargılamaları için bkz. Avanas, *age.*, s. 163-181.

⁶ Konya mebusları Musa Kazım, Abdülhalim Çelebi Efendiler ve rüfekaı hakkında Konya Divan-ı Harp Mahkemesi'nin verdiği kararlar ilgili olarak TBMM'sinin 24 Teşrinievvel 1336(1920) de yaptığı gisli oturumdaki tartışmalar için bkz. **Türkiye Büyük Millet Meclisi Gizli Celse Zabıtları**, Cilt:1, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., Ankara 1985, s. 212-220.

Konya Divan-ı Harb-i Örfi'nin Abdülhalim Çelebi hakkındaki mazbata-i hükmiyesi şöyledir:

"Mazbata-i Hükmiye Sureti

Konya vakıa-i ihtilâliyesinde zimethal olduğu iddiasıyla maznunualeyh Dergâh-ı Hazreti Mevlâna postmeşini Abdülhalim Efendi hakkında icra kılınan tahkikat ve muhakeme neticesinde mumâileyhin ussat şehre dahil olduktan sonra onlara karşı nüfuzu iibarıyla Alâaddin Tepesi'nde mevkii müdafaaaya çekilen Vali Haydar ve Kumandan Avni Beylerin sûreti teslîmi ve badeletleslîm memleketin tarz ve şekli idaresi hakkında rüesayi usatla beraber tav'an müzakerâta bulunmakla beraber bu hususta itihaz kılınan kararlara dahi iştirak eylediği. Binaenaleyh hadise-yi malâmede bir uzvu mühim suretiyle methaldar olduğu cereyânı muhakemeden mütehasıl kanaati vicdaniye ile anlaşılmiş ve şu halde idare-i örfiye muntakası dahilinde ikamete mahzur görülmüş olduğundan Erzuruma tedibidine 20 teşrinievvel sene 336 tarihinde ittifakla karar verildi.

Reis	Âza	Âza	Âza	Âza	Âza
Okunamadı	Bekir	Behiç	Hulûsi	Hüsnü	Şükrü"

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi(bundan sonraki atıflarda "TBMM ZC" olarak kısaltılacaktır),Cilt 6, Devre: 1, İçtima senesi: 1, Ankara 1943, s. 245.

Bundan sonra metinde ve dipnotlarda "TBMM" olarak kısaltılacaktır.

“3 NUMARALI KONYA İSTİKLAL MAHKEMESİ’NİN KONYA İSYANI İLE İLGİLİ TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ BAŞKANLIĞINA SUNDUĞU RAPORU

suçsuz kişilerinde tutuklanarak cezalandırılması gibi olaylar Divân-ı Harp Mahkemesi’nin verdiği kararların adil olmadığı yolunda Meclis’te genel bir kanaat oluşmuştu. Bunun üzerine TBMM’si tarafından Konya’ya bir “Heyet-i Tahkikiye’nin gönderilmesi kararlaştırılmıştı. Heyet, Çorum mebusları Ferid ve Fuad Beylerle Sinop mebusu Şevket Beyden oluşturulmuştu⁷.

Tahkik Heyeti, 9 Aralık 1920’de Konya’daki görevine başladı. Heyet incelemeleri sonunda, isyân ile alakalı çok sayıda dava olduğunu ve Konya’daki mevcut mahkemenin bütün bu davaları kısa sürede sonuçlandırmasının mümkün olamayacağını görmüştü. Davaların uzaması ise bir çok kişinin mağduriyetine yol açacaktı. Bunun üzerine heyet başkanı Ferid Bey, TBMM’si Başkanlığına “Konya’da ikinci bir İstiklâl Mahkemesi’nin kurulması gerektiğini belirten şu yazıyı yazmıştı:

“Büyük Millet Meclisi Riyaseti Celilesine

Konya 22. 12.1336(1920)

Hadiseyi İsyâniyede methaldar olarak tahtı zanda bulunan eşhasın adedi pek kesir olmasına ve bir mahkeme ile ve süratle bu işin intacı gayri kabil bulunduğu anlaşılmasına binaen Konya merkez ve mülhakatına mahsus olmak üzere diğer bir istiklâl mahkemesinin sürati izamı derece-yi vücubta görülmüş olmakla âcilen ifayı muktezasına müsaade buyurulması heyet kararıyle arz olunur.

Heyeti mahsusai tahkikiye Reisi Ferid”⁸

TBMM’si tahkik heyetinin bu talebini, İcra Vekilleri Heyeti’ne havale etmiş ve bunun üzerine hükûmette Konya’ya bir “İstiklâl Mahkemesi’nin gönderilmesine karar vermişti.

I. 3 NUMARALI KONYA İSTİKLAL MAHKEMESİ’NİN KURULMASI VE KONYA’DAKİ FAALİYETLERİ

⁷ Konya hadisesini tetkik etmek üzere oluşturulan heyet ile ilgili olarak bkz. **TBMM ZC**, Cilt: 6, Devre: 1, İçtima Senesi: 1, Ankara 1943, s.40. Bu heyette yer alan diğer üyelerde şunlardı; Ahz-ı Asker Dairesi Başkanı Miralay Musa Kazım, Zat İşleri Müdürü Binbaşı Rıza, Ankara İstinaf Mahkemesi Reisi Mecdi Bey ve Asaf Bey. Avanas, **age.**, s. 180.

⁸ **TBMM ZC**, Cilt: 7, Devre: 1, İçtima Senesi: 1, Ankara 1944, s. 96.

TBMM'si; devam etmekte olan ayaklanmaların yanında sayıları gün geçtikçe artan asker kaçakları ve bunların yarattığı olayları önlemek ve netice itibarıyla memlekette huzur ve sükûnu tesis ederek yer yer düşman işgaline uğramış olan ülkeyi düzenli bir ordu ile savunabilmek gibi nedenlere dayanarak 29 Nisan 1920'de "Hiyaneti Vataniye Kanunu"nu kabul etmişti⁹. Ancak uygulamada görüldü ki, normal mahkemeler ve yargılama usulleri ile, Millî Mücadele'nin bu olağanüstü günlerinde olumlu bir netice alınmasına imkân yoktu. Hiyaneti Vataniye Kanunu'nun kabulünün üzerinden dört ay geçmesine rağmen Anadolu'da beklenen huzur ve asayiş ortamı sağlanamamıştı. Casusluk, bozgunculuk, eşkiya çeteleri ve asker kaçaklarının yarattığı olaylar mütemadiyen devam etmekteydi.

Bunun üzerine konu TBMM'sinde ele alınmıştı. Yapılan görüşmelerde "Son aylarda ordudaki firar olaylarının vatanın selametini tehlikeye düşürecek bir hal aldığı, Askerî Ceza Kanunu'na göre verilen cezaların caydırıcı ve korkutucu olmadığı, bu itibarla hükûmetin bu olayları önlemek için şiddet önlemleri almak ihtiyacı duyduğu, Divânı Harplerin bu konuda etkili olmadığı, ayrıca erleri cepheden kaçıran nedenler üzerinde dikkatle durmak gerektiği, teşkil edilecek İstiklâl Mahkemelerinin, konuyu bütün ayrıntıları ile ele alıp, bu konuda kasıt ve ihmali görülenleri, sıfatı ne olursa olsun, cezalandırabileceği" ele alınmıştı. Yapılan görüşmeler sonucunda "Firariler Hakkında Kanun" 11 Eylül 1920'de kabul edilerek yürürlüğe girdi¹⁰.

Kabul edilen Firariler Hakkındaki Kanunu'nun 1. maddesi "Muvazzaf ve gönlü ile hizmeti askeriye dahil olup da firar edenler veya her ne suretle olursa olsun firara sebebiyet verenler ve firarı derdest ve sevinde tekâsül gösterenler ve firarileri ifha ve

⁹ **Türk Parlamento Tarihi, Millî Mücadele ve T.B.M.M I. Dönem(1919-1923)**, I. Cilt, Haz. Fahri Çoker Başkanlığındaki Türk Parlamento Tarihi Araştırma Grubu, TBMM Vakfı Yay., Ankara 1994, s. 363.; Kanunun hükümleri için bkz. **Düstur**, Üçüncü Tertib, Cilt: 1(23 Nisan 1336-28 Şubat 1337), İstanbul 1929, s.4-5. Hiyanet-i Vataniye Kanunu ile ilgili olarak TBMM'de yapılan görüşmeler için bkz. **TBMM ZC**, Cilt: 1, Devre:1, İctima Senesi:1, 3 üncü Basılış, Ankara 1959, s. 68-160. Ayrıca bkz. Ergün Aybars, **İstiklâl Mahkemeleri**, C. I-II(1920-1927), Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yay., İzmir 1988, s. 25-32.

¹⁰ Kanun için bkz. **TBMM ZC**, Cilt: 4, Devre:1, İctima Senesi: 1, 3 üncü Basılış Ankara 1981, s. 22-34, 42-57, 84-90, 96-105; **Düstur**, Üçüncü Tertib, Cilt: 1(23 Nisan 1336-28 Şubat 1337), İstanbul 1929, s.61.; **Türk Parlamento Tarihi, Millî Mücadele ve T.B.M.M I. Dönem(1919-1923)**, I. Cilt, s. 365-366.

“3 NUMARALI KONYA İSTİKLAL MAHKEMESİ’NİN KONYA İSYANI İLE İLGİLİ TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ BAŞKANLIĞI’NA SUNDUĞU RAPORU

iaşe ve ilbas edenler hakkında mülkî ve askerî kavaninde mevcut ahkâm ve indelicap diğer gûna mukarreratı cezaiyeyi müstakillen hüküm ve tenfiz etmek üzere Büyük Millet Meclisi âzalarından mürekkep(İstiklâl Mahkemeleri teşkil olunmuştur” diyerek İstiklâl Mahkemeleri’nin kuruluşunu gerçekleştirmektedir.

Yine kanuna göre, kurulacak İstiklâl Mahkemelerinin üye sayısı üç olacak ve üyeler TBMM’inde yapılacak oylama ile belirleneceklerdi. Üç kişiden oluşan mahkeme üyeleri kendi aralarından birisini “mahkeme başkanı” olarak belirleyeceklerdi. Kurulacak İstiklâl Mahkemelerinin sayısı ve nerelerde görev yapacağı Hükûmet tarafından teklif edilecek ve TBMM’si tarafından belirlenecekti. Bu mahkemelerin kararları kesin olup, yerine getirilmesinden devletin silahlı ve diğer birimleri sorumlu olacaktı

İstiklâl Mahkemeleri başlangıçta sadece firarî davalarına bakmak üzere kurulmuşlardı. Yetkileri kısa bir süre sonra “düşman yararına çalışmak, memleketin maddî ve manevî gücünü kırmak, düşman hesabına askerî ve siyasi casusluk ile birlikte Hıyaneti Vataniye Kanununun cezalandırdığı suçların yargılanması ve hükümlerinin yerine getirilmesi, yetki alanı içine alınmıştır.¹¹

18 Eylül 1920’de Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Vekilliği tarafından, İstiklâl Mahkemelerinin sayısı yargı bölgelerini ihtiva eden teklifi TBMM’inde görüşülmüştü. Bu teklifte Kastamonu, Eskişehir, Konya, Isparta, Ankara, Kayseri, Sivas, Maraş, Elaziz, Diyarıbekir, Bitlis, Refahiye, Erzurum ve Van bölgelerinde olmak üzere 14 mahkemenin kurulması öneriliyordu. Teklif edilen bu 14 mahkemeden 7’sinin hemen kurulması, teklifte ayrıca belirtiliyordu. Hemen kurulması istenen bu mahkemeler şu vilayetlerde olacaktı: 1-Kastamonu, 2-Eskişehir, 3- Konya, 4- Isparta, 5- Ankara, 6-Kayseri, 7-Sivas.¹²

¹¹ **TBMM ZC**, Cilt: 4, Devre:1, İçtima Senesi: 1, 3 üncü Basılış Ankara 1981, s. 380-389.; **Türk Parlamento Tarihi, Millî Mücadele ve T.B.M.M I. Dönem(1919-1923)**, I. Cilt, s. 368. Aybars, **age.**, s. 41-43. İstiklâl Mahkemeleri karar defterlerine göre, bu mahkemelerin baktığı suçlar şöyle belirtilmiştir: “Ahz-u gasp, Âsilere dehalet, Asker ailesini dağa kaldırma, Askerî eşyayı satmak, çalmak ve saklamak, Şüpheli şahıs, Casusluk, Düşmana iltihak ve amâline hizmet, Emniyeti suiistimal, Firâr, Firara yataklık ve firara sebebiyet, İsyân, vatana hıyanet, Kominstlik, Katil, Rüşvet, Şekaveţ” Bkz., İhsan Ezherli, **Türkiye Büyük Millet Meclisi(1920-1998) ve Osmanlı Meclisi Mebusanı(1877-1920)**, 2. Baskı, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yay., Ankara 1998, s. 66.

¹² Yapılan görüşmeler için bkz. **TBMM ZC**, Cilt: 2, Devre:1, İçtima Senesi: 1, s.141-172.

Mecliste yapılan bu görüşme ile "3 Numaralı Konya İstiklâl Mahkemesi" kurulmuş oluyordu. Mahkemeyi oluşturacak üyelerde şu isimlerden oluşuyordu:

3 Numaralı Konya İstiklal Mahkemesi¹³

<u>Üyenin İsmi</u>	<u>Seçim Bölgesi</u>	<u>Görevi</u>
Osman Nuri Efendi	Bursa	Reis
Tevfik Efendi	Kengiri(Çankırı)	Âzâ
Hacı Tahir Efendi	Isparta	Âzâ

3 Numaralı Konya istiklâl Mahkemesi'nin görev alanı ise "Konya Vilâyeti, Afyonkarahisar Sancağı ve Aksaray Sancağı" olacaktı.

3 Numaralı Konya İstiklâl Mahkemesi'nin kuruluş amacı; Konya ve mühlakatında çıkararak bir süre sonra civâr bölgelere de sirayet eden Konya İsyanı'nun soruşturmasını yürütmek, çıkış sebepleri hakkında TBMM'sini aydınlatmak ve TBMM'sinin otoritesini isyan bölgesinde tesis etmektir¹⁴.

Konya İstiklâl Mahkemesi 8 Teşrin-i sâni(Kasım) 1920'de fiilen görevine başlamış¹⁵ ve kaldırıldığı tarih olan 18 Şubat 1921'e kadar görevini fasilasız olarak sürdürmüştür¹⁶. İstiklâl Mahkemesi'nin görevine başlamasıyla birlikte, Konya'da görev yapan Divan-ı Harp Mahkemelerinin görevi sona ermişti¹⁷. Bu mahkemelerin baktığı davalarla ilgili bütün evrak ve dosyalar Konya İstiklâl Mahkemesi'ne devredilmişti.

Konya'da görev başlayan 3 Numaralı İstiklâl Mahkemesi, 16 Kasım 1920'de Konya halkına hitaben bir beyanname yayınladı. Yayınlanan bu beyannamenin giriş kısmında İstiklâl Mahkemelerin kuruluş gerekçesi şu sözlerle açıklanıyordu:

¹³ Aybars, *age.*, s. 47; Ezherli, *age.*, s.67.

¹⁴ Aybars, *age.*, s. 80-81.

¹⁵ Mahkeme üyelerinden Kengiri mebusu Hacı Tevfik Bey 7 Teşrin-i sâni(Kasım) 1920 günü, diğer üyeler ise 8 Teşrin-i sâni 1920 günü Konya'ya gelmişlerdi. Bkz. Avanas, *age.*, s.181-182. Bir başka araştırmada ise Konya İstiklâl Mahkemesi'nin 1.10.1920-18.2.1921 tarihleri arasında görev yaptığı ve faaliyetlerde bulunduğu belirtilmektedir. Bkz. Rıdvan Akın, **TBMM Devleti(1920-1923)**, İletişim Yay., İstanbul 2001, s. 167.

¹⁶ Ezherli, *age.*, s. 67.; Aybars, *age.*, s. 84.

¹⁷ İstiklâl Mahkemeleri'nin kurulduğu yerde Divan-ı Harp Mahkemelerinin kurulması kanuna aykırıydı. Bkz. Avanas, *age.*, s. 182.

“3 NUMARALI KONYA İSTİKLAL MAHKEMESİ’NİN KONYA İSYANI İLE İLGİLİ TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ BAŞKANLIĞI’NA SUNDUĞU RAPORU

“Türkiye Büyük Millet Meclisi Namına Konya Mıntıkası İstiklâl Mahkemesinin Beyannamesi

Üç yüz milyon Müslümanın ümid bağladığı vatanımızla Hilafet makamı aleyhine zalim hükûmetler tarafından tertib edilen suikasd , İzmir, Adana ve İstanbul’un işgaliyle pek açık surette tahakkuk etti. Bunun üzerine milletimiz bir defa daha harekete geldi ve İstiklâliyle varlığını muhafaza için her fedakarlığı göze alarak talihini kendisinin intihab etdiği vekillerden mürekkeb Büyük Millet Meclisine teslim etti.

Fi’l-hakika vatanın fedakâr evlâdı, yer yer cephe cephe hürriyet ve istiklâlimizin harici ve dahili düşmanlarıyla arslanlar gibi çarpışıyorlar. Büyük Millet Meclisi de öldürülmek istenilen şu mazlum, fakat büyük milletimizi kurtarmağa çalışıyor. Bu maksadla bir taraftan memlekette halk idaresini kuracak en emin esaslara müstenid kanunlar va’z ve tesîsine uğraşıyorken bir taraftan da düşmanlarla el ele vermek münafıklığını irtikâb iden alçakları ve düşman karşısında firar eden hainleri kahr ve te’dip etmek üzere feokâlâde salâhiyeti haiz (İstiklâl Mahkemeleri) teşkil etmiş ve mintikalarına göndermiştir.”¹⁸

Beyannamenin sonraki bölümünde ise İstiklâl Mahkemesinin görev alanına giren suçlar sıralanmıştı. Belirtilen suçların akabinde de; “rütbesi, mevkii ne olursa olsun mahkemenin bütün millet fertlerine eşit mesafede olduğu, mahkemenin kararının kesinlik taşıdığı ve derhal uygulandığı, mahkemelerin verdiği emirleri yerine getirmeyenlerin de mahkeme tarafından yargılanarak azil, görevden çıkarma, hapis, kalabentlik, kürek ve gerektiğinde idam edilecekleri ve mahkemelerin siyasî olduğu, gerekirse kazaları, nahiyeleri ve köyleri dolaşarak mahkeme yapacağını ve icra edeceğini” açıklayan ifadeler halka açıklanıyordu.

Konya İstiklâl Mahkemesi, beyannamenin yayınlandığı bu günden itibaren 15 gün içerisinde şunların yapılmasını istemiştir:

“Vatandaşlar! Son bir defa daha diyoruz ki, iş bu beyannamemizin tebliğatından on beş gün zarfında hemen askerliğe koşunuz, mücahede kuvvetinizi

¹⁸ Aybars, age., s. 181.

zaafa uğratacak yolsuzluklardan, tecavüzlerden içtinap ediniz. Boşboğazları sözüne inanmayınız. Sizi fesada seok edenlere uymayınız. Vatanî vazifelerinizi takdir ediniz ve daima biliniz ki başınızda vatani ve sizi düşünen Büyük Millet Meclisi ve o Meclis'in maksadını temine çalışan İstiklâl Mahkemeleri vardır.”¹⁹

Görüleceği gibi İstiklâl Mahkemesi, yayınladığı beyannamenin bu son kısmında, halkın yapmaması ve işlememesi gereken suçları sıralamakta ve vatandaşlardan vatanın kurtarılması konusundaki millî vazifelerini yapmalarını istemekteydi.

3 Numaralı Konya İstiklâl Mahkemesi 27 Kasım 1920'den itibaren, Divan-ı Harp Mahkemelerinden devir aldığı davalara bakmaya başladı. Mahkemenin önem verdiği hususlardan biri de Divan-ı Harp Mahkemelerinin halk üzerinde yarattığı kötü etkiyi silmekti. Divan-ı Harp Mahkemesi tarafından, haklarında hiçbir evrak düzenlenmediği halde tutuklanmış olanları serbest bıraktı. Bu tutuklular arasında askerlik çağına gelmiş olanlar, mahkeme tarafından cepheye gönderildiler. Mahkeme, Divan-ı Harpler tarafından verilen hatalı kararların da düzeltilmesi cihetine de gitmiş ve suçsuzluğu görülenleri serbest bırakmıştı²⁰. Konya İstiklâl Mahkemesi,, Divan-ı Harplerin tam aksine şiddetli davranışı uygun görmeyerek, yumuşak ve anlayışlı bir uygulamada bulundu. Özellikle ayaklanmaya katıldıkları sabit olmayan ve diğer suçlarla ilişkisi bulunmayanları serbest bırakmıştı²¹.

Mahkeme bu arada, bizim bu çalışmamızda ele alacağımız raporunu hazırlayarak, TBMM Başkanlığı'na göndermişti.

3 Numaralı Konya İstiklâl Mahkemesi'nin Başkanlığını yapan Bursa Mebusu Osman Nuri Bey, 19 Mart 1921'de TBMM'si Genel Kurulu'nda yaptığı konuşmada "Konya İstiklâl Mahkemesi'nin" çalışmaları hakkında bilgi vermiş ve şunları söylemişti:

¹⁹ Avanas, *age.*, s.183.

²⁰ Avanas, *age.*, s.184.

²¹ Aybars, *age.*, s. 83.

“3 NUMARALI KONYA İSTİKLAL MAHKEMESİ’NİN KONYA İSYANI İLE İLGİLİ TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ BAŞKANLIĞI’NA SUNDUĞU RAPORU

“Malûmu âliniz biz işe başlamazdan evvel Konya hadisesi ve Konya isyânı hâdis olmuştu. Divanı harplerin; Konya’da onu mütecaviz divânı harbin seri faaliyetine rağmen, nefsi merkezde sekiz yüzü mütecaviz meokuf ve mülhakatta Seydişehir, Beyşehir velhâsil isyân zuhur eden mahallatta bin beş yüzü mütecaviz meokuf; bizden icraat bekliyordu... Konya merkezinde hapisane-yi umumî ve hususî teokifhaneler, nezarethaneler tamamıyla bu gibi eşhasın meokûfiyetine tahsis edildikten maada kıslalar vesair böyle yerlerde yine bu gibi eşhasın teokifine hasrolunmuştu. Mülhakatta camiler ve saireler de keza maznun olanların ikametine tahsis edilmişti. Diğer taraftan isyâna iştirak etmiş olduklarından bahisle şüphe edilen yüzlerce eşhas da buralara sevkolunuyordu ve bunların ne için sevkolundukları meçhuldü. Arz ettiğim kesanın, isyâna sureti iştiraki, derecei iştiraki ve sureti alakâsı nedir ve neden ibarettir? Delili de meokut idi. yalnız isyana iştirak ettiğinden bahisle ve iki satırlık tezkere ile bize veriliyorlardı. İşte heyetimiz Konya’da işe başladığı zaman bu vaziyete marûz kaldı ve bu tarzda tetkikâtına başlandı.

Birinci derecede, divanı harblerin faaliyetini tatil ettik. Konya’ya muvasalatımızın ertesi günü vukubulan tamimimiz üzerine bütün divanı harbler tatili faaliyet eylediler ve onların evrakını tesellüm ettik. Mütenkiben beyannamemizi, bütün mülhakata, bütün mahallâta ve mıntıkamız dahilinde bulunan bütün kuraya tebliğ ve tamim ettik ve beyannamemizin tebliğ edildiğine dair bütün dairelerden, birer zabıt varakası istedik. Bادهu bizzat teokifhaneleri gezdik. Bütün meokufları yegân yegân isticvap ederek hüviyetlerini tespit ettik; zaten esbabı meokufiyetleri de meokut idi. Bu suretle tanzim edilen defterlerle; makamı vilâyetten, polisten, jandarmadan, kazalardan ve makamat-ı resmiye-i saireden bunların esbabı meokufiyetini sorduk. Maatteessüf pek nâkız cevap geldi. Öyle, binlerce eşhasın muhakemesini icraya mecbur olan heyetimiz bir meçhuliyet içinde hareket mecburiyetinde kaldı. Tabii, vürut eden cevapları da tetkik ettik ve bu cevaplar içerisinde delil gösterilemeyenleri ve neden dolayı ve kimin tarafından teokif bulunduğu bilinmeyenleri; delâil zuhurunda haklarında tahkikâtı kanuniye icra edilmek üzere muhakemelerini talik ettik ve delil gösterilenler hakkında muhakemeye başladık. Ve bu suretle muhakememize devam ettik; geceli gündüzlü

çalıştık. Ve bu müddet zarfında-nevilerini tâdata lüzum görmüyorum; şayet Heyeti Celileniz hafi bir celseyi tensip buyurmuş olsaydınız bu hususta biraz daha tafsilat verebilirdim; şimdi miktarı hakkında izahat vereceğim- beş yüzü müteceviz karar verdik... Müddeti ikametimiz esnasında verdiğimiz kararlar beşyüzü müteceviz olduğu gibi iki yüz küsur evrak da devrettik(...)

Zannediyoruz ki, Konya memleketi mülhakatı ile beraber yaptığımız icraattan dolayı Meclisi Âlinize şeref vermiştir. Asker firarileri hakkında ve diğer hususat hakkında malûmat vermek istemiyorum. Ve lüzum da yoktur. Esasen arz ettiğim gibi, heyetimiz mühim bir meşguliyet arasında boğulmuştu. Konya hâdisesi ile işgal ediyordu ve diğer cihetlere pek o kadar bakamadı. Binaenaleyh maruzatım bundan ibarettir.”²²

3 Numaralı Konya İstiklâl Mahkemesi'nin kuruluşundan lağv edildiği 18 Şubat 1921'e kadar ele aldığı suç türleri ve bu suçlardan dolayı yargılananlarla ilgili olarak da aşağıdaki tabloyu vermek istiyoruz:

3 Numaralı Konya İstiklâl Mahkemesinin Baktığı Suç Türleri ve Bu Suçlarla İlgili Verdiği Ceza Sayısını Gösterir Tablo²³

<u>Suç Türleri</u>	<u>Ceza Alan Suçlu Sayısı</u>
Casus	24
Düşmana hizmet	6
Düşmana yataklık	2
Düşmana yardım	8
Firar	241
Firara sebebiyet	3
Firar ve şekavet	7
Firara teşvik	3
Firarıyı himaye	5

²² TBMM ZC. Cilt: 9, Devre: 1, İçtima: 2, 2. Basılış, Ankara 1954, s. 159-163.
²³ Aybars, *age.*, s.83-84.

**"3 NUMARALI KONYA İSTİKLAL MAHKEMESİ'NİN KONYA
İSYANI İLE İLGİLİ TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ
BAŞKANLIĞI'NA SUNDUĞU RAPORU**

Hiyanet-i vataniye	8
Hükümet aleyhtarlığı	1
İsyan	157
İsyana iştirak	6
İsyan ve katil	1
Şekavet	94
Şüpheli Şahıs	20
Vatana ihanet	43
Vazifeden firar	1
Yataklık	10

Mahkemenin doğrudan görevi olan yukarıdaki suç türlerinin dışında, aşağıdaki suç türleri de Konya İstiklâl Mahkemesi'nin baktığı diğer suç türleri olmuştur:

Ahz-ü gazb:11, Dövmе:1, Irza tecaviüz:22, Kaçakçılık:2, Kadın kaçırma:2, Kanuna muhalif:4, Emre itaatsizlik:1, Eşya-yı askeriyenin ziyanına sebebiyet:2, Katil: 10, Fiil-i şeni:2, Fuhşa teşvik:1, Hakaret:5, Hırsızlık:23, İhtilâs:1, İşkence:4, Katil ve şekavet:4, Mahkûm kaçırma:1, Mal kaçırma:2, Mal satmak:1, Menfi propaganda:2, Miri mal satmak:1, Muhalefet:3, Rüşvet:15, Rüşvet ve firar:1, Sahtekarlık:18, Serseri:1, Silah saklamak:5, Silah taşımak:4, Dai-yi şüphe:1, Tahkir:3, Tezvirat:1, Vapura adam kaçırma:2, Vazifeyi suiistimal:9 Vazifeyi terk:1, Yağmacılık:1, Yalan beyan:1, Yalan ihbar:1, Yaralama:1

3 Numaralı Konya İstiklâl Mahkemesi yukarıda verdiğimiz bu suçları işlemiş olmaktan dolayı toplam 805 kişiyi çeşitli cezalarla cezalandırmıştı. Mahkemenin 1 Ekim 1920'den lağvedildiği 18 Şubat 1921 tarihine kadar verdiği kararlarda şöyledir:

"Mahkemeye gelen maznun sayısı	3 600
Adem-i mes'uliyet ve beraat	575
İdam	2
Müeccelen idam	

Gıyaben idam	1
Kal'a-bend ve kürek	105
Muhtelif cezalarla mahkumiyet	2 917" ²⁴

17 Şubat 1921'de TBMM'si Başkanlık Divanı "özel kanunla kurulan İstiklâl Mahkemelerinin bugüne kadar süregelen çalışmalarında memleket için gerçekten olumlu ve yararlı hizmetler gördüğü ve artık bütün yurttta huzur sağlanması itibarıyla bu olağanüstü mahkemelerin faaliyetlerine lüzum kalmadığı" gerekçesiyle Ankara İstiklal Mahkemesinin dışındaki bütün İstiklâl Mahkemelerinin çalışmalarına son vererek üyelerinin meclise katılmaları, henüz sonuçlanmayan dava dosyalarının ait oldukları nizami mahkemeler ve Divanı Harp'lere gönderilmesini" isteyen kararını Meclis genel Kuruluna sunmuş ve söz konusu bu karar TBMM'si Genel Kurulu'nda kabul edilmişti²⁵.

3 Numaralı Konya İstiklâl Mahkemesi' de kabul edilen bu karar çerçevesinde, 18 Şubat 1921 tarihinde çalışmalarını sona erdirmişti.

II 3 NUMARALI KONYA İSTİKLAL MAHKEMESİ'NİN KONYA İSYANINA İLİŞKİN TBMM BAŞKANLIĞINA SINDUĞU RAPOR

Çalışmamızın esas konusunu oluşturan bu rapor 3 Numaralı Konya İstiklâl Mahkemesi tarafından hazırlanmıştır. Rapor mahkeme üyelerinden TBMM Birinci devre Bursa Mebusu Osman Nuri(Başkan), Çankırı Mebusu Tefvik Bey(Üye) ve Isparta Mebusu Tahir Kucur(Üye) tarafından TBMM'si Başkanlığına gönderilmek üzere kaleme alınmıştır²⁶.

²⁴ Aybars, age., s. 84.

²⁵ **Türk Parlamento Tarihi, Millî Mücadele ve T.B.M.M I. Dönemi(1919-1923)**, s. 369-370.

²⁶ "3 Numaralı Konya İstiklâl Mahkemesi'nin Konya İsyânı'nın Mahiyyeti ve Sebeb-i Zuhûru Hakkındaki Tahkikât Neticesinde Vesâike Müsteniden Edinmiş Oldukları Kanâat-ı Hükmiyyeyi İhtivâ' Eden Rapor" başlığıyla hazırlanan bu rapor Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi(TİTE Arşivi)'nde bulunmaktadır. Rapor, günümüz Türkçe'siyle yazılmış daktilo edilmiş 5 sayfadan oluşmaktadır. Bu rapor için bkz. **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi(TİTE Arşivi)**, Sıra No: 6-2582, Kutu No: 21, Belge No: 8.

“3 NUMARALI KONYA İSTİKLAL MAHKEMESİ’NİN KONYA İSYANI İLE İLGİLİ TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ BAŞKANLIĞI’NA SUNDUĞU RAPORU

Ele alacağımız raporun başlığı “3 Numaralı Konya İstiklâl Mahkemesi’nin Konya İsyanı’nın Mahiyeti ve Sebeb-i Zuhuru Hakkındaki Tahkikât Neticesinde Vesaike Müsteniden Edinmiş Oldukları Kanaat-ı Hükmiyyeyi İhtiva Eden Rapor” olarak belirtilmiştir. Başlıktan anlaşılacağı gibi hazırlanan bu rapor, Konya İstiklâl Mahkemesi üyelerinin, Konya İsyanı’nın içyüzü ve çıkış nedeni ile ilgili olarak yaptıkları araştırma ve incelemeler sonucunda ulaştıkları kanaat ve görüşleri ihtiva etmektedir. Tabii ki bu kanaat ve görüşlerin oluşmasında “belgelere” dayanıldığı, yine raporun başlığında dile getirilmiştir.

Başlığın hemen altında, hazırlanan bu raporun gönderildiği mercii belirtilmiştir. Buna göre rapor, “*Büyük Millet Meclisi Riyâset-i Celîlesine*” hitap etmektedir. Yani raporun muhatabı olan makam TBMM’si Başkanlığı’dır. O tarihte TBMM’si Başkanlığı görevini Mustafa Kemal Paşa yürüttüğü için, bir anlamda rapor Mustafa Kemal Paşa’ya hitaben gönderilmiştir.

Raporun bu giriş kısmında mahkeme üyeleri, Konya İsyanı’nı İstiklâl Mahkemeleri’nin kuruluşundaki amacı ve bu mahkemelerin esas vazifesini unutturacak kadar büyük bir hadise olarak nitelemektedirler. Mahkeme üyeleri devamla, bu raporlarıyla “hadise-yi ahire” olarak niteledikleri Konya İsyanı’nın mahiyetini ve çıkış şekli ile isyan öncesinde ve sonrasında bilinen, fakat şimdiye kadar gizli kalan çeşitli safhalarını ve delillere dayanarak ulaştıkları sonuçları aşağıda açıkladıklarını belirtmektedirler.

Konya İstiklâl Mahkemesi üyelerince hazırlanan bu rapor ilk olarak “*Usâtın Şekl-i Zuhûru ve Kıyâmı*” konusunda bilgi vermektedir. Rapora göre, asilerin ortaya çıkışları ve ayaklanmaları konusu şöyle gelişmiştir.

Konya İsyanı, Konya’da varlığı bilinen ve Millî Mücadeleye karşı olan fesat kaynaklarının mütemadiyen sürdükleri faaliyetlerinin bir sonucudur. Aslında Konya İsyanı, ortaya çıkışından on beş gün önce tehditkâr bir şekil almıştı. İsyandan üç gün öncesine kadar Çumra nahiyesine bağlı Alibey Hüyüğü köyünde bulunan Delibaşı(Mehmet), o bölgede yerleşik bulunan ova köyleri Türkmenleri ile asker kaçaklarından kuvvet toplamaya başlamıştı. Delibaşı’nın bu havaliden topladığı kuvvetin sayısı beş yüz kişiyi aşıyordu ve bunlar silahlandırılmıştı. Bu

kuvvetlerin toplanması bir anlamda girişilecek isyan hareketinin bir habercisi olmuştur.

Asilerin toplandıkları ve kuvvet toplayarak silahlandıklarına ilişkin istihbarat bilgileri, değişik zamanlarda Konya valisine ihbar edilmişti. Resmî makamlar ile gayri resmî yerlerden üst üste gelen istihbarat bilgileri bir ayaklanmanın hazırlandığı kanaatini Konya valisinde uyandırmıştı. Bunun üzerine vali, büyük bir ihtiyatsızlıkla, gerekli savunma önlemlerini almadan, Delibaşı'nı ve topladığı kuvvetleri Konya'ya çağırıldı.

Valinin bu daveti, Konya'daki isyanın esas tertipçileri olan kesimlerde kuşku uyandırmıştı. Bunun üzerine Konya'daki isyanın esas tertipçileri, belirlenen tarihten önce ayaklanmanın başlatılmasını ve hükûmet tarafından isyanın gelişmesine engel olacak tedbirler alınmadan hemen saldırıya geçilmesini uygun görmüşler ve bunu da bir mektupla Delibaşı'na bildirmişlerdi.

Konya'daki isyan tertip heyetince hemen harekete geçilmesi istenilen mektubu alan asiler, aynı gün Alibey Hüyüğü köyü meydanında toplandılar. Raporda hüviyetinin tespit edilemediği belirtilen bir hoca tarafından, meydana toplanılan asilerle birlikte zafer duası okunduğu ve sonra da kaval ile "selam havası" çalındığı ve yine üç defa Padişaha dua edildiği belirtilmektedir.. Bu merasimden sonra hareket emri verilmiş ve asiler Konya'ya doğru ilerlemeğe başlamışlardı. Konya yolu üzerinde rastladıkları karakollar bu kuvvet tarafından etkisiz hale getirilmişti. Yine asiler yol üzerindeki telgraf tellerini kesip, Şakalak Köprüsü'nde bulunan az sayıdaki polis kuvveti(7 polis neferi) ile çatıştıktan sonra Konya'ya girmeye başladılar.

Delibaşı'nın emrindeki asilerin ilk hareketleri ve Konya üzerine doğru yürüyüşleri, Çumra Sulama Müdürü Nadir Bey tarafından, Niğde vasıtasıyla Konya valiliğine telgrafla bildirilmişti. Bu telgraf üzerine valilik makamı, olayın ciddiyeti ve önemine binaen konuyu hemen Fahrettin Beye(12. Kolordu Kumandanı) bildirdi. Ayrıca Mevkî Kumandanlığı, Polis ve Jandarma Daireleri yöneticileri vilayete davet edilmiş ve konu burada müzakere edilmişti. Alınan kararlar askeri ve polis kuvvetlerinin dışında, şehirden toplanılan kişilere silah dağıtılarak, hükûmet dairesinde, askeri mektepte ve Alaeddin Tepesi'nde

"3 NUMARALI KONYA İSTİKLAL MAHKEMESİ'NİN KONYA İSYANI İLE İLGİLİ TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ BAŞKANLIĞI'NA SUNDUĞU RAPORU

savunmaya geçilmişti. Bu savunma noktalarında asilerle yirmi dört saat boyunca çatışılmış, ancak cephane ve erzakın bitmesi üzerine teslim olmak zorunda kalınmıştı.

Savunma noktalarının düşmesi üzerine asiler şehrin her tarafına hakim olmuşlardı. Şehre hakim olan asiler, zafer kazanmış olmanın getirdiği sevinç içerisinde "zafer sarhoşluğuna" girmişler ve her tarafa saldırmaya başlamışlardı. Özellikle şehirdeki subayların ve muhacirlerin haneleri basılarak yağmalanmış ve bu arada bir çok kadın saldırıya uğrayarak, iffetleri kirletilmişti.

Şehirde bu saldırı ve yağma sürerken, isyanın tertipleycisi olan heyette de, asiler vasıtasıyla, bazı şahısları gizlice hükümet dairesine çağırılmışlardı. Vilayet binasındaki "meclis-i umumî salonunda" yapılan bir toplantı ile girişilen hareketi sürdürmek ve ayaklanmayı yaymak için, bazı devlet dairelerine memur atamaları yapılması kararlaştırılmış ve bu memurluklar için isim belirlenmesi yapılmıştı. Yapılan seçimle vali, heyet-i idare, polis müdürü, jandarma müfettiş-i umûmisi ve alay kumandanlığı gibi makamlara yöneticiler atanmıştı. Hatta bazı kazalara kaymakam atamaları bile yapılmıştı. Atanan isimler hemen devlet işlerini üstlenmeye başlamışlardır.

Konya'da çıkan bu isyanın bastırılması için bölgeye "Kuva-yı Tedibiye" olarak adlandırılan kuvvetler gönderilmişti. Konya ve diğer isyan bölgelerine gelen tedip kuvvetleri kısa sürede sükuneti sağlamış, ve ayaklanmanın yayılmasına meydan verilmemiş ve bu isyan hareketinin söndürülmesi sağlanmıştı.

3 Numaralı Konya İstiklâl Mahkemesi'nin TBMM'si Başkanlık makamına gönderdiği raporda "*İsyanın Menâbiî ve İsyânın Sûret-i Sirayeti*" başlığı altında Konya İsyanı'nın kaynağı ve yayılma şekli hakkında da bilgi verilmektedir. Mahkeme üyelerinin yaptığı soruşturma ve ele geçirilen belgelere dayanılarak Konya İsyanı'nın kaynağı ve yayılma şekli konusunda şu bilgiler verilmiştir.

Mahkeme üyelerinin kanaatine göre, Konya İsyanı'nın esas kaynağı, Konya eski Valisi Cemal Bey ile Konyalı Hoca Zeynel Abidin'in, halk arasına ektikleri fesat tohumlarıdır. Bir buçuk yıl önce Konya'da valilik görevinde bulunan ve Millî Mücadeleye karşı haince icraatlarda bulunan Cemal Beyin valiliği esnasında, gerek

Cemal Bey ve gerekse onun melun arkadaşı Zeynel Abidin'in halkı bir çok kereler tahrik ve teşvik ederek Konya ve civarında isyan çıkarmışlardı. İşte o günlerde atılan fesat tohumları sönmemişti. Konya İsyanı'nın çıkışındaki esas kaynak rapora göre bu fesat tohumları olarak belirtilmektedir

Rapora göre; gücünü yabancılardan alan Hürriyet ve İtilâf Fırkası ileri gelenlerinden olan Cemal ve Zeynel Abidin gibi melunların Konya bölgesinde bir isyan çıkartabilmek için, ellerinden gelen her türlü destek ve kolaylıkları sağlayarak ilk Bozkır va'kasını meydana çıkarmışlardı.. Bu isyanın bastırılarak başarısızlıkla sonuçlanması üzerine aynı fesat odakları, teşkilâtlarındaki noksanlıkları tamamlayarak, daha düzenli olarak bir yapıda Birinci Konya Vukuatı olarak bilinen Konya merkezinde bir isyan hareketi başlatmak istemişlerdi. Ancak bu teşebbüsleri de neticesiz kalmıştı. Başarısızlıkla neticelenen bu iki isyan hareketi, bu çevreleri yıldırınmamış ve gerekli şartları sağladıktan sonra delibaşı'nın önderliğinde bu son isyan hareketini çıkarmışlardı.

Mahkeme üyeleri hazırladıkları raporlarında yaptıkları titiz ve ayrıntılı soruşturma sonucunda, Konya ve mülhakatında çıkan birinci, ikinci ve üçüncü isyan hareketlerinin hepsinde de, isyancıların aynı şekil ve talimatlar çerçevesinde hareket ettiklerini belirtmektedirler. Mahkeme üyeleri, yaptıkları soruşturmalar sonucunda, bu üç isyan hareketinin de aynı kişilerin faaliyet gösterdiklerini söylemektedirler. Yine heyette oluşan kanaate göre, isyanlar tekrarlandıkça fesat odaklarının teşkilâtları daha düzenli bir hale gelmiş, ve her isyan hareketi esnasında ve sonrasında şehirde söz sahibi olan bazı kişilerin isyancılara veya tertipleycilerine katılmışlardı.

Rapora göre, Konya bölgesindeki isyanların tertipleycisi ve tahrikçisi olan fesat ocağının merkezi İstanbul'daki Hürriyet ve İtilâf Fırkası idi. Üstelik bu fesat ocağı İngilizler tarafından idare edilmekteydi. Bozkır İsyanı'nın da tertipleycisi ve tahrikçisi olan bu fesat ocağı, bütün gayretine kadar halkın belirli bir kısmına nüfuz etmiş ve faaliyetleri mevzii olarak kalmıştı. Ancak bu isyandan sonra Konya ve çevresine gönderdikleri adamları vasıtasıyla, faaliyet ve etki alanlarını genişletmeyi başarmışlardı.

“3 NUMARALI KONYA İSTİKLAL MAHKEMESİ’NİN KONYA İSYANI İLE İLGİLİ TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ BAŞKANLIĞI’NA SUNDUĞU RAPORU

Özellikle Konya İsyanı öncesi Kadınhanı’nda tüccarlık yapmakta olan Hoca Ahmet’in Konya’ya gönderildiği raporda belirtilmektedir. Bu Hoca Ahmet’in Konya’ya geldikten sonra “heyet-i faale” adıyla bazı teşkilâtlar oluşturmuş ve buralara nikah üzerine yemin ettirmek suretiyle üye kayıt etmiştir. Daha sonra bunlardan bazıları Konya civarındaki kaza, nahiye ve köylere gönderilerek buralarda da teşkilât kurulmaya çalışılmıştı.

İstiklâl Mahkemesi üyelerinin raporlarında belirttiklerine göre, polisin yaptığı soruşturma sonucunda, Saraya mensup olduğu anlaşılan Gördesli Tüccar Celal Efendi, yanında külliye miktarda bir para ile 1920 yılının Ağustos ayında Konya’ya gelmişti. Bu kişi Konya’da kaldığı sürece bazı kişilerle görüşerek gerekli talimatları vermiş ve bilahare de Karahisar(Afyon), Kırşehir’den Antalya’ya kadar devam eden bir sahada fesat ocağını ve fesat tohumlarını yaymayı başarmıştı. Gördesli tüccar Celâl Efendi daha sonra ortadan kaybolmuş ve bir süre sonra da Konya İsyanı zuhur etmişti.

Raporda belirtildiğine göre, fesat heyeti son Konya İsyanı’nda oldukça düzenli bir program takip etmiş ve bu şekilde bölgede çok etkili olmuştur. Nitekim ihtilal heyeti olarak adlandırılan isyanın vilayet merkezindeki tertipleycileri, ilk hedef olarak Konya’daki askerî ve idarî makamları etkisiz hale getirerek, şehre hakim olmuşlar ve daha sonra da isimleri önceden belirlenmiş olan kişileri vali, kumandan gibi memurluklara getirmişlerdi. Bu şekilde gerek vilayet merkezindeki ve gerekse mülhakatındaki hükûmet memurları vasıtasıyla Konya’ya bağlı kaza, nahiye ve köylerdeki ahaliyi de tahrik ederek ayaklandırmayı hedeflemişlerdi. Konya ve civarındaki kaza, nahiye ve köylerin de ayaklanmaya katılmasıyla millî kuvvetleri sevk ve idare eden subaylar imha edilecek ve Afyonkarahisar’a saldırılarak burası ele geçirilecekti.

Afyonkarahisar’ın ele geçirilmesinden sonra ayaklanmacıların hedefi Yunan ordusuna katılmak ve İstanbul yolunu açmaktı. Daha sonra da Ankara üzerine yürüyerek, Millî Mücadele’nin merkezi olan bu şehri ele geçirerek, mukaddes millî gaye için mücadele edenleri yok etmekte. İstiklâl Mahkemesi’nin raporunda yer alan bu ifadeler, isyanın ileri gelenlerinden olup halen tutuklu bulunan Derviş Bekirzade Mehmet ile isyancılar tarafından Konya Polis Müdürlüğü görevine

atanan Rüşti Efendi'nin soruşturma esnasında yaptıkları açıklamalarda dile getirilmiştir."

Raporda asilerin, ayaklanmanın hemen başında telgraf hatlarını bozdukları ve Konya civarından asker temini hususunda emirler verdikleri belirtilmektedir. Mahkeme üyelerine göre, isyanın tertipçileri, şehirde düzenin sağlanması ve idarede zaafın ortaya çıkmaması için, memurlara saldırılmaması konusunda asileri uyarışlardı. Bu nedenle asilerin Konya girişlerinde saldırılarına maruz kalan kesim, subaylar ile Kuva-yı Milliyeciler olmuştu. Öyle ki bunlara saldırmanın mübah sayıldığı ilan edilmiş ve böylece çok sayıda subay ve Kuva-yı Milliyecinin; gerek kendilerine saldırılmış ve gerekse haneleri yakılıp, yıkılıp, yağmalanmıştır. Raporu hazırlayan mahkeme heyetine göre bütün bu olaylar, Konya'da çıkan isyanın gelişigüzel ve başı bozuk bir olay olmadığını göstermekteydi. İsyân, tertipleycileri tarafından verilen düzenli talimatlar çerçevesinde yürütülmüştü.

3 Numaralı Konya istiklâl Mahkemesi Heyetince hazırlanan bu raporun "*İhtilâl Saik Olan Esbab*" başlığı altında Konya İsyanı'nın çıkmasına yol açan nedenler açıklanmaya çalışılmıştır.

Rapora göre, Konya'daki fesat heyeti olarak adlandırılan isyanın tertipleycileri, halkın bütün kesimlerini aldatarak, isyan hareketine katılmalarını sağlamayı planlamışlardı. Bu noktada da büyük bir beceri ile yaptıkları propaganda faaliyetleri sonucunda Konya ahalisinin önemli bir kesiminin bu isyana katılmasını sağlamışlardı. Raporu hazırlayan mahkeme heyeti üyelerine göre Konya'da görev yapan asker ve bazı memurların görevlerindeki suiistimalleri ve Kuva-yı Milliye adına hareket ettiklerini söyleyen bazı kendini bilmez kişilerin tutum ve icraatları da, Konya halkını hükümet aleyhine başlayan bu isyan hareketine katılmasına yol açmıştı.

Raporda; Konya İsyanı'nın tahrik ve teşvikçisi olan fesat çevreleri halkı aldatmak ve isyana dahil etmek için yaptıkları propaganda örneklerine yer verilmektedir. Buna göre halkı isyana dahil etmek için şunlar söylenmişti:

1- İngiltere gibi nâ mağlup bir devletinde yer aldığı dört büyük ve güçlü devlete karşı çıkılmayacağı gibi, bu devletlerle baş da edilemezdi. Bunu bilmekte

“3 NUMARALI KONYA İSTİKLAL MAHKEMESİ’NİN KONYA İSYANI İLE İLGİLİ TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ BAŞKANLIĞI’NA SUNDUĞU RAPORU

olan Padişah, başkaca bir çare de bulamadığı ve ülkeyi en az zararla kurtarabilmek için İngilizlerin arzularına boyun eğmişti. Bu nedenle kendi menfaatlerini korumaktan başka bir gayeleri olmayan Kuva-yı Milliyecilerin yok edilmesi halinde ülkenin kurtulması mümkün olacaktı. Şayet Kuva-yı Milliyeciler yok edilirse, Anadolu ticaretinin çıkış noktaları olan İstanbul, İzmir gibi yollar açılacak ve böylece de Anadolu ticaretinin tekrar gelişmesi ve ilerlemesi sağlanacaktı. Bu propaganda ile isyanın tertipleycileri, halkın münevver olarak bilinen okumuş ve bilgili kesimlerini yanlarına çekmeyi amaçlamışlardı.

2-Yine Konya İsyanı öncesi fesat çevreleri “Kuva-yı Milliye mensuplarının Halifeye asi olduklarını ve cephelerdeki harbin Yunan ordusuna karşı değil de doğrudan doğruya Padişaha karşı olduğunu” söyleyerek, asilerin emrine girenlerin ve onlara katılanların şer’an cinayet işlemiş kadar suçlu olacaklarını ilan ediyorlardı. İsyanı hazırlayan çevrelerin, bu propaganda ile de halkın dini duygularına hitap ederek, onları galeyana getirmek ve Kuva-yı Milliye hareketine cephe almalarını sağlamayı amaç edinmişlerdi. Raporunda bu propaganda ile halkın daha ziyade âvam denilen cahil ve bilgisiz olan ayak takımını isyana çekilmek istenildiği belirtilmektedir.

3-Raporunda belirtilen diğer bir propaganda faaliyeti ise şöyleydi: İsyan yoluyla Karahisar’da(Afyonkarahisar) bulunan Sultan Abdülhamit’in oğluyla²⁷ birleşilecek ve İstanbul yolu açılacaktı. Böylece durmuş olan ticaret yeniden gelişecekti. Bunun dışında halka yüklenen tahammül edilemez miktarlardaki vergilerden, askerlik hizmetinden ve diğer yükümlülüklerden kurtulmuş olunacaktı. Bunun için öncelikle Kuva-yı Milliye aleyhinde ayaklanmak gerekiyordu. Kuva-yı Milliye’ye karşı harekete geçmenin ve ayaklanmanın bir “emr-i dinî” olacağı ilân ediliyor, her tarafa duyuruluyordu. Raporunda bu

²⁷ Rapor’da Sultan Abdülhamit’in oğlu olarak o tarihte tahta oturan Osmanlı Padişahı Mehmed Vahideddin, ifade edilmek istenmişse de burada bir bilgi yanlışlığı vardır. Çünkü Mehmed Vahideddin Sultan Abdülhamit’in oğlu değil en küçük erkek kardeşidir. VI. Mehmet Vahideddin olarak Osmanlı tahtına oturan, Sultan Vahideddin Sultan Abdülmecit’in yedinci erkek evladıdır. Bkz., Tanık Mümtaz Göztepe, **Osmanoğullarının Son Padişahı Mehmet Vahideddin Mütarake Gayyasında**, Sebil Yay. İstanbul 1969, s. 10; Murat Bardakçı’da Sultan Mehmet Vahideddin’in Sultan Abdülmecit’in 42 çocuğunun sonuncusuydu demektedir. Murat Bardakçı, **Şahbaba (Osmanoğullarının Son Hükümdarı Mehmed Vahideddin’in Hayatı, Hatıraları ve Özel Mektupları)**, Pan Yay., İstanbul 1998, s.30-31.

propaganda yoluyla halkın her kesimine tesir edildiği ve Konya ile civarındaki kaza, nahiye ve köylerindeki halkın yüzde doksan beşinin ayaklanmaya katılmasının temin edildiği açıklanmaktadır.

İncelediğimiz raporun "*Kalb-el İsyân Hükûmetin Vaz'iyyeti*" başlığı altında verilen kısmında ise Konya'da bulunan hükûmet dairesi yöneticilerinin ve özellikle Konya valisinin isyan öncesi tutum ve politikalarından bahsedilmektedir. Raporun bu kısmında, Konya İsyânı'nun çıkmasında aşağıda belirtilen nedenlerden dolayı hükûmetin de bir parça sorumluluğu olduğu belirtiliyor ve bu nedenler maddeler halinde belirtiliyordu.

Buna göre;

1-Birinci Konya hadisesinden sonra, hükûmet yetkilileri, isyancılar tarafından etkilenmiş olan kamuoyunu olumlu yönde aydınlatıcı ve ıslah edici çalışmalar yapmamışlardır. Bu çalışmalar yapılmadığı gibi Birinci Konya İsyânı'nun çıkmasında önemli roller üstlenmiş olan bazı fesat ocağı mensuplarına, millî vazifeler verilmesi gibi çok büyük hatalar yapılmıştı. İsyancılarla müşterek hareket eden bu kişilere Konya civarındaki nahiye ve köyleri uyarma ve nasihat etme görevi verilmiş, yine onlardan halkı Kuva-yı Milliye lehine aydınlatmaları istenmişti. Raporu yazan mahkeme üyelerine göre bu çok büyük bir hataydı. Çünkü bu kişiler, kendilerine verilen bu resmî vazifeye de dayanarak, daha rahat bir şekilde halkı Millî Mücadele'ye karşı uyardıkları ve yeni bir isyan hareketi için onları tahrik ettikleri, sonradan çıkan Konya İsyânı ile sabit olmuştu.

2-Konya İsyânı'ndan önce, Afyonkarahisar cephesindeki kuvvetlerin durumunu ve buradaki mücadeleyi göstermek amacıyla, Konya bölgesinden kırk kişilik bir heyet cepheye gönderilmişti. Ancak seçilen bu kişilerin kırkta otuzunun daha önce Konya ve çevresindeki isyanlara doğrudan ve dolaylı destek vermiş fesat çevrelerinden olduğu raporda belirtilmektedir. Rapora göre bu hareket çok büyük bir gafletti. Çünkü bu heyetin içerisinde yer alan fesat çevresine mensup kişiler, daha yolda iken karışıklıklar çıkartmaya başlamış ve Karahisar(Afyon) halkını Millî Mücadele aleyhinde olmaya davet eden, çirkin propagandalar yaparak halkı zehirlemeye başlamışlardı. Nitekim bu çalışmalarının sonucu olarak Afyonkarahisar civarında da Millî Mücadele aleyhtarı bir takım teşkilatlar ve fesat

“3 NUMARALI KONYA İSTİKLAL MAHKEMESİ’NİN KONYA İSYANI İLE İLGİLİ TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ BAŞKANLIĞI’NA SUNDUĞU RAPORU

ocakları oluşturmaya muvaffak olmuşlardı. Heyette yer alan bu fesat çevrelerine mensup kişilerin bu kez Konya’ya döndüklerinde de “Cephede düşmanla harp edilmiyor, zavallı Müslüman köyleri yakılıyor” şeklinde maksatlı dedikodular çıkartarak, zaten Millî Mücadele’ye kerhen destek veren halkın büyük bir kısmında öfke ve tepki oluşturmuşlardı.

3-Yine vilayet valisi tarafından, isyanın çıkmasından bir ay önce, bilahare Divan-ı Harp kararı ile idam edilen Şeyh Rifat(Zeynel Abidin’in kardeşi) ile ve halen isyan hadisesiyle alakalı olduğu için tutuklu bulunan Taşbaş’lı Hasan, köylerdeki halkı sakinleştirmek, ikna etmek ve aynı zamanda asker toplanmasını sağlamak için Dinek ve Çumra havalisine gönderilmişlerdi. Bu kişilerin gönderildiği Çumra ve Dinek havalisi, Konya İsyanı’nda asilerin faaliyette bulunduğu en faal merkezler olmuştu. Nitekim isyan başlamadan önce asiler bu havalide mütemadiyen toplantılar yapmışlar ve yine bu havaliden temin ettikleri kuvvetlerle Konya üzerine yürümüşlerdi.

4-İsyancıların Alibey Hüyüğü köyünde toplandıklarının haber alınması üzerine Konya valisi tarafından, olup biteni anlamak ve gelişmelerden vilayeti bilgilendirerek çıkacak bir hareketi önlemek gibi vazifeyle Derviş Bekirzade Mehmet Efendi bölgeye gönderilmişti. Oysa Derviş Bekirzade Mehmet Efendi Konya’daki Hürriyet ve İtilâf Fırkasının başkanlığını yapan ve sık sık evinde gizli toplantılar düzenleyen Millî Mücadele aleyhtarı bir kişiydi. Konya valisinin Alibey Hüyüğü köyüne bu şahsı göndermesi ve ondan asilerin hareketlerini hükûmete bildirmesi ve hatta isyan hareketinin önünü almasını istemesi büyük bir gafletti. Nitekim Derviş Bekirzade Mehmet Efendi, Alibey Hüyüğü köyüne gittikten sonra, gelişmeler konusunda vilayete hiçbir bilgi göndermemişti. Yine asi kuvvetlerin hemen Konya’ya saldırmaları halinde, kendilerine karşı yapılacak mukavemetin de önünün alınacağı konusunda Delibaşı’nu ikna etmiş ve isyanın vaktinden önce başlamasında etkili olmuştur.

5-Raporda belirtildiğine göre, isyan hadisesinden on beş yirmi gün önce “yakında yabancıların, Kuva-yı Milliyeci memurlar ile zabitlerin öldürüleceği” söylenmiş, bu hususta şehrin her tarafında ve hatta kadınların sohbetlerinde bile konuşmaların yapıldığı vilayete ihbar edilmişti. Şehirde yayılan şayialar arasında

“Ankara’daki meclisin dağıtılarak Padişahla birleşecekleri” de vardı. Konya’da her tarafta dedikodu şeklinde yayılan bu söylentiler Polis raporu ile vilayete bildirilmişti. Yine vilayete yapılan ihbarlar arasında “Delibaşı Mehmet’in ova köylerinden üçer kişiyi Alibey Hüyüğü köyünde toplantıya çağırdığı ve bunlara yeminler ettirdiği” ve “asilerin yakında Konya’yı basma hazırlıklarına başladıkları” da bulunmaktaydı.

Konya İstiklâl Mahkemesi üyeleri raporlarında, Konya’da bu gelişmelerin yaşandığı günlerde, şehirde bulunan asker kaçaklarının silahları ile birlikte Alibey Hüyüğü’ne kaçtıkları ve orada Delibaşı’nın kuvvetlerine katıldıklarının da” vilayet valisine ihbar edildiği belirtilmektedir. Vilayete yapılan bu ihbarların yanı sıra Karaman kaymakamlığı da bütün bu olayların doğruluğunu teyit eden bilgi verdiği de raporda yer almıştır. Raporu yazan heyet üyelerine göre, her taraftan müteaddit defalar yapılan ihbarları, hatta resmî makamların bilgilerini Konya valisi ciddiye almamıştı. Vali bütün bunların hayali olduğu ve aşırı evhamdan kaynaklandığı kanaatindedir. Bu nedenle her türlü ihtimali düşünerek tedbir alması gerekirken, vali isyan öncesi herhangi bir tedbirin alınmasına gerek görmemişti. Raporda valinin bu tutumu hayret edilecek derecede saflık olarak mütalaa edilmekte ve eleştirilmektedir.

İstiklâl Mahkemesi üyeleri raporlarında Konya valisinin yukarıda sayılan olaylardaki gafletini ve saflığını açıkça belirtmekte ve eleştirmekte iseler de yaptıkları soruşturma sonucu yapılan bu hataların herhangi bir kötü niyete dayanmadığını tespit ettiklerini belirtmektedirler. Heyet üyelerine göre bütün bu hatalar “Konya Valisi Haydar Beyin aşırı derecede kendine güveni ve gururundan kaynaklanmıştı”.

Valinin gerek isyan sırasında hayatını hiçe sayarak hükümetin şerefini koruması, gerekse isyanın bastırılmasından sonra yağma ve çapulculuk ile rüşvet ve iltimas gibi taşkınlık ve olaylara meydan vermemesi, heyet üyelerince takdire şayan görülmiştir.

3 Numaralı Konya İstiklâl Mahkemesi üyeleri Konya isyanı’na katılanlar hakkındaki görüş ve düşüncelerini de “*Harekâta İştirak Edenler Hakkındaki Nokta-yı Nazarımız*” başlığı altında raporda dile getirmişlerdir.

**"3 NUMARALI KONYA İSTİKLAL MAHKEMESİ'NİN KONYA
İSYANI İLE İLGİLİ TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ
BAŞKANLIĞI'NA SUNDUĞU RAPORU**

Raporu hazırlayan mahkeme üyeleri, birkaç kaza ve bazı köyler haricinde Konya vilâyetinin bütün kaza, köy ve nahiyelerinin isyana katıldığını ve bu nedenle asi olduklarını kabul etmektedirler. Yine mahkeme üyelerinde oluşan kanaate göre bunların

hepside idam hükmüne hak kazanmışlardır. Ancak mahkeme üyelerine göre, verilecek cezanın gayesinin çok önemli olduğu ve cezanın bölgede huzur ve asayişin temin etmeye ve isyan hal ve fikirlerini düzeltmeye yönelik olması, bunun yanında isyan sırasında cinayet işlemiş olanlara da ibret olması gerekirdi. Ayrıca verilecek cezanın, bölgede bu tür suçların bir daha işlenmemesini, suçun tekrarını da önlemesi gerekmektedir.

Mahkeme üyeleri bu isyana girişenlerin yani isyancıların cezalandırılması için şimdiye kadar değişik şekillerde farklı cezalandırma türleri uygulandığını ve yapıldığını belirterek, kendilerinin bile böyle büyük bir hadisenin halledilmesi için nasıl bir yön ve yöntem takip edecekleri konusunda müşkülata girdiklerini belirtmektedirler.

Mahkeme üyeleri kendilerinden önce yapılan yargılamalar neticesinde (isyana esnasında ve sonrasında kurulan Divan-ı Harpler tarafından yapılan yargılamalar), resmî kayıtlara girdiği şekilde, Konya İsyanı'na katıldıkları ve hadise ile alakadar oldukları suçlaması ve gerekçesiyle şimdiye kadar iki bini aşan kişinin mahkum edildiğini raporlarında açıklıyorlar. Yine mahkeme üyelerinin raporlarında verdiği bilgiye göre; mahkum edilen bu kişilerden yedi yüzden fazlası idam edilmiş, geri kalanı ise isyandaki rollerine ve işledikleri suçlara göre "muvaakkât kürek, kal'a-bend, nefy ve te'bid" cezaları ile cezalandırılmışlardır.

Mahkeme üyeleri raporlarında; gerek isyan sırasında gerekse isyanın bastırılarak sükûnetin sağlanmasından sonra "Kuva-yı Tedbiyye Müfrezeleri" tarafından bir çok köyde evlerin yakıldığı ve pek çok kişinin herhangi bir delile dayanmaksızın tutuklandığını ve bütün vilayet halkının ayırım yapılmaksızın cezalandırıldığını belirtmektedirler.

Mahkeme üyelerine göre bölgede bu tür hareketlerin bir daha tekerrür etmemesi ve isyana katılanların yola getirilmesi için talep edilen şiddetin fazlasıyla yapıldığı kanaatinde olduklarından bahsederek, aslında kendilerinin de göreve ilk

başladıklarında isyancılara karşı şiddetle hareket etmeyi düşündüklerini ve bu yolda icraat yapmaya karar verdiklerini, ancak yapılan hareketleri ve halihazırdaki durumu görünce tereddüte düştüklerini belirtmektedirler.

Mahkeme üyeleri, karşılaştıkları bu durum karşısında şiddet veya itidalden hangisinin yerinde ve faydalı olacağını düşündüklerini ve kendi aralarında yaptıkları görüşme ve tartışmalardan sonra bu konuda ulaştıkları kanaat ve düşüncelerinin şunlar olduğunu raporlarında açıklamaktadırlar.

Mahkeme üyelerinin bu hususla ilgili kanaatleri şöyle sıralanmıştır:

1-Kendilerinin Konya'ya gelerek vazifeye başladıkları zamana kadar geçen bir ay içerisinde, değişik yerlerde ve değişik heyetler tarafından binlerce kişiye değişik usul ve şekillerde uygulanan ve cezanın gerekçesi ile mukayese edilmeyecek derecede kötü ve ağır cezalar verilmiş ve uygulanmıştır. Cezaların bu kadar şiddetli ve ağır olarak verilmesi ve uygulanması halk arasında "cezaların" bir intikam alınmak için bu kadar ağır verildiği kanaatinin oluşmasına imkân vermiş ve adeta zulme uğrayacağı beklenti ve endişesi içerisine girmiştir.

2-Konya isyanı'nın aşıl sorumluları ve düzenleyicileri, Konya'nun hatırı sayılan, sözü geçen yani Konya'da söz ve nüfuz sahibi insanlar olmasına rağmen bunların üzerine fazla gidilmemiştir. Oysa bu söz ve nüfuz sahipleri hakkında gösterilecek ve uygulanacak şiddet, halk üzerinde de büyük bir tesir meydana getirecekti. Ancak bu yapılmamış, tam aksine Konya'daki "heyet-i tedbiyye" idân gibi şiddetli ve ağır cezaları halka tatbik etmiştir. Asıl şiddetle cezalandırılması gereken söz ve nüfuz sahibi olanlara ise "tedip" gibi oldukça hafif cezalar verilmiştir. Buda cezadan beklenen ibret olma ve nefisleri ıslah etme fırsatının kaçmasına neden olmuştur.

3-Bütün Konya halkının ayırım gözetilmeksizin cezalandırılması idarî sebepler bakımından mümkün değildir. İsyana katılanların üç kısma ayrılarak yargılanması ve bunun sonucunda da cezalandırılması gerekmektedir. Bunlardan cahilliği ve saflığı nedeniyle kandırılarak isyana katılanlar ile fikir ve nüfuz itibarıyla isyan üzerinde fazla etkisi olmayanların daha makul ve ölçülü cezalarla, diğer taraftan gerek kendisi ve gerekse mali etkileriyle isyanda önemli rol

**“3 NUMARALI KONYA İSTİKLAL MAHKEMESİ’NİN KONYA
İSYANI İLE İLGİLİ TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ
BAŞKANLIĞI’NA SUNDUĞU RAPORU**

oynamak suretiyle isyana katıldığı ortaya çıkanlar hakkında da şiddetli cezalar verilmesi gerekmektedir.

Mahkeme üyeleri Konya’da göreve başladıklarından itibaren yukarıda belirttikleri kanaatlerine uygun yargılamalar yaptıklarını raporlarının sonunda ifade etmişlerdir.

Konya İstiklâl Mahkemesi üyeleri, raporlarının sonunda ise, kendilerinden önce yapılan ve halktaki kötü fikir ve düşüncelerin ıslah edilmesi amacına asla hizmet etmemiş olan, aksine cezaların adeta “intikam” almak için şiddetle tatbik edildiği şeklinde olan halkta uyanan yanlış kanaatlerin, takip ettikleri bu strateji düzeltebileceklerine ve bunun halk üzerinde iyi tesirler meydana getireceğine olan kanaat ve inançlarını belirtmişlerdir.

3 Numaralı Konya İstiklâl Mahkemesi üyeleri, raporlarını yazdıkları TBMM’si başkanı olan kişiye yani Mustafa Kemal Paşa’ya, kendiler tarafından verilecek yeni emirleri beklediklerini söyleyerek raporlarını tamamlamışlardır.

SONUÇ

3 Numaralı Konya İstiklâl Mahkemesini oluşturan üyelerin, Konya İsyanı’nın içyüzü ve çıkış nedeni ile ilgili olarak yaptıkları araştırma ve incelemeler sonucunda ulaştıkları kanaat ve görüşleri ihtiva eden bu raporla ilgili olarak önemli gördüğümüz noktaları burada kısaca belirtmek istiyoruz.

Her şeyden önce, Konya İstiklâl Mahkemesi üyeleri, TBMM’si tarafından tevdi edilmiş bir görevi yapmak üzere Konya’ya gelmişlerdir. Bu görev Konya İsyanı’nın içyüzünü ve çıkış nedenini tespit etmek, bunun yanında isyana doğrudan iştirak etmiş olanların yargılanmasını sağlamak, şehirde huzur ve asayışı yeniden tesis etmektir.

Konya İstiklâl Mahkemesi üyelerinin hazırladıkları bu raporun ne zaman hazırlandığına ilişkin belge üzerinde bir tarih düşülmemiştir. Ancak raporun giriş kısmından da anlaşılacağı gibi, rapor mahkeme üyelerinin Konya’da resmen göreve başlamalarından bir süre sonra hazırlanmıştır. Heyet üyeleri, önce Konya İsyanı ile ilgili soruşturma ve inceleme yapmışlar ve ondan sonra raporlarını kaleme almışlardır.

Rapor Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı'na gönderilmek üzere hazırlanmıştır. Dolayısıyla raporun resmî bir nitelik taşımakta ve doğru bilgiler içermektedir. Çünkü rapor hazırlanırken yapılan soruşturma ve incelemenin yanında "vesaîke müsteniden" denilerek, belgelere dayanılarak hazırlandığı belirtilmektedir.

Yine bu rapor, Konya İsyanı'nın yapısı, ortaya çıkış şekli ve gerek isyan öncesi ve gerekse isyan sonrası aslında açıkça belli olan ancak şimdiye kadar gizli yada saklı kalan safhaları, delilere dayanarak bilgi vermesi bakımından da önem arz etmektedir.

Mahkeme üyelerine göre bu isyanın çıkmasında iç ve dış mihraklar oldukça önemli roller oynamışlardır. Bilhassa İngilizler ve bunun yanı sıra İngilizlerle işbirliği içerisinde İstanbul'daki Damat Ferit Paşa Hükûmeti ile Hürriyet ve İtilaf Fırkası, İngiliz Muhipleri Cemiyeti ve Teali-i İslâm Cemiyeti gibi, Millî Mücadele aleyhtarı çevrelerin işbirliğinin bir sonucu olarak Konya İsyanı çıkmıştır.

İsyanın çıkmasında Konya halkının cehaleti ve saflığından fazlasıyla istifade eden işbirlikçi Damat Ferit Paşa Hükûmeti, siyasî parti ve cemiyetlerin halkın dinî duygularına hitap ederek, onları isyâna dahil etmek istemişler ve bunda da büyük ölçüde başarılı olmuşlardır. Öyle ki, Kuva-yı Milliye kuvvetlerinin Afyonkarahisar cephesinde Yunanlılarla değil Halife ordusuyla savaş yaptığını söyleyecek kadar halkı iğfal ve aldatmaya gayret etmişlerdir.

TBMM'si Başkanlığı'na sunulan bu raporun dikkat çektiği hususlardan diğeri de, daha önce Bozkır ve yine Konya'da baş göstermiş olan isyan ve hadiseler karışanların yeterince ceza görmemesi, Konya İsyanı'nı çıkartanlara ümit ve cesaret vermesidir. Öyle ki başarısızlıkla neticelenen her isyan sonrasında, asilerin bir sonraki isyân için daha teşkilâtli ve nizamlı hareket etmişler ve başarısızlıklardan yılgınlık göstermemişlerdir. Bu durum her defasında asilerin daha fazla sayıda insana ve daha geniş bir alana tesir etmelerine imkân vermiştir.

Rapora göre, Konya İsyanı'nı esas amacı, Afyon Karahisar cephesinde Yunanlılarla mücadele etmekte olan Kuva-yı Milliye kuvvetlerini imha etmek, bu sağlandıktan sonra Yunan ordularına iltihak etmek ve Ankara üzerine yürüyerek, Millî Hareketi merkezinde yok etmektir.

**“3 NUMARALI KONYA İSTİKLAL MAHKEMESİ’NİN KONYA
İSYANI İLE İLGİLİ TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ
BAŞKANLIĞI’NA SUNDUĞU RAPORU**

Rapordan da anlaşıldığına göre, mahkeme üyeleri, kendilerinden önceki dönemde yapılan yargulamaları ve verilen cezaları oldukça sert ve ağır bulmakta ve Divan-ı Harp Mahkemeleri’nin verdiği kararları büyük ölçüde tasvip etmemektedirler. Onlar böyle şiddet yoluyla Konya halkının Millî Mücadele lehine kazanılmayacağına bilincinde olup, kendi kararlarının daha yumuşak ve adil olduğunu ve olacağını söylemektedirler.

Bu durum sanılanın aksine İstiklâl Mahkemeleri’nin her karşısına çıkan ipe gönderdiği şeklindeki asılsız iddialara da bir cevap teşkil etmektedir. Bilhassa Konya İstiklâl Mahkemesi, raporda da belirtildiği gibi bir çok suçsuz kişiyi serbest bırakmış, isyancıların büyük bir kısmına da idamın dışında cezalar vermiştir. Bu mahkemenin verdiği idam cezası sayısı, bu konuda yapılan araştırmalarda birkaç kişiyi geçmediği şeklinde ifade edilmiştir²⁸.

Dolayısıyla Konya İsyarı’ndan dolayı çok sayıda kişinin idam edilmesi Konya İstiklâl Mahkemesi’nin verdiği kararlarla değil, bu mahkemenin Konya’ya gelmeden önceki bir süreçte Konya Divan-ı Harp Mahkemesi ile bazı kazalarda kurulan Divan-ı Harp Mahkemelerinin verdikleri kararlarla olmuştur. Konunun bu belirgin farklılığını bilmeyen kimi çevrelerin, Divan-ı Harplerin verdiği idam kararlarını İstiklâl Mahkemesi’ne yükletmeye çalışmaları büyük bir tarihî yanılğı olmaktadır.

Konya isyaru’na bütün Konya halkı katıldı mı? Bu konuda incelediğimiz raporda dikkat çekici ifadeler vardır. İlgili bölümde de belirttiğimiz gibi mahkeme üyelerine göre “bir iki kaza ve köyü hariç” Konya vilayetinin çevresindeki kaza, nahiyeye ve köyleriyle bu isyana katılmışlardır. Nitekim “Millî Mücadele’de

²⁸ I. Dönem Konya İstiklâl Mahkemesi’nin görev yaptığı 1.10.1920-18.2.1920 tarihleri arasında verdiği idam cezası ile ilgili olarak Ergun Aybars kitabında biri gıyapta olmak üzere 3 idam cezasının verildiğinden bahseder. Bkz., Aybars, age.,s. 84. Diğer taraftan Ankara İstiklâl Mahkemesi’nin kayıt defterleri üzerimde yaptığı çalışmalarıyla bilinen ve bu konuda “Ankara İstiklâl Mahkemesi Zabıtları 1926 adlı kitabında yazarı olan Ahmet Nedim kitabının I. Dönem İstiklâl Mahkemeleri’nin çalışmalarını anlattığı giriş kısmında Konya İstiklâl Mahkemesi’nin 43 kişi hakkında idam kararı verdiğini yazmakta ancak neye dayanarak bunu yazdığı konusunda hiçbir kaynak vermemekte ve göstermemektedir. Bkz., Ahmet Nedim, **Ankara İstiklâl Mahkemesi Zabıtları**, İşaret Yay., İstanbul 1993, s. XX.

Konya"²⁹ isimli çalışmada Konya İsyanı hakkında oldukça geniş bilgi verilmiştir. Bu kitapta da yer aldığı şekliyle vilayet merkezi olan Konya'nın dışında, Çumra, Bozkır, Karaman Akşehir, Iğın, Kadınhanı, Beyşehir, Seydişehir, Ermenek, Kadınhanı gibi kazalar ve bu kazalara bağlı nahije ve köyler bu isyanın Konya vilâyeti dahilinde yayıldığı alanlardır.

Konya'da Millî Mücadele aleyhine isyanlar çıktı diye, Konya'nın Millî Mücadele aleyhtarı bir şehir veya bölge olduğu şeklindeki değerlendirmelere de katılmıyoruz. Konya'da birden fazla isyân çıkmıştır. Doğrudur. Ancak, bu isyan hareketleri henüz Millî Mücadelenin ilk zamanlarına tesadüf eder. Oysa Millî Mücadele 1922 yılının sonlarına kadar devam eden uzun ve zorlu bir süreçtir. İsyanlardan sonraki yıllarda Konya bu uzun ve zorlu sürecin Millî Mücadele bakımından en önemli şehirlerinden birisi olmuştur.

TBMM'si Hükümeti'nin düzenli ordularına Konya'dan pek çok vatan evladının gönüllü olarak iştirak etmesi, Türk ordusunun iase ve Menzil merkezi olması, cephede yaralanan askerin tedavi ve rehabilite edildiği önemli bir sağlık merkezi görevi üstlenmesi, acemi subay ve özellikle topçu subaylarının eğitildiği bir eğitim merkezi yapılması gibi...

Konya, Millî Mücadelede isyanlardan sonra en önem verilen merkezlerden birisi olmuştur.

EK I

3 Numaralı Konya İstiklâl Mahkemesi'nin Konya İsyânı'nın Mahiyyeti ve Sebeb-i Zuhûru Hakkındaki Tahkikât Neticesinde Vesâike Müsteniden Edinmiş Oldukları Kanâat-ı Hükmiyyeyi İhtivâ' Eden Rapor

Büyük Millet Meclisi Riyâset-i Celilesine

²⁹ Ahmet Avanas, **Millî Mücadele'de Konya**, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 1988. Ahmet Avanas Beyin doktora tezi olan bu kitabın 101-197 ci sayfaları Konya İsyanlarına ayrılmış, bu sayfalardan da 119-197 nci sayfalar arası Delibaşı Mehmet tarafından çıkartılan Konya İsyanı'na ayrılmıştır.(O.A)

“3 NUMARALI KONYA İSTİKLAL MAHKEMESİ’NİN KONYA İSYANI İLE İLGİLİ TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ BAŞKANLIĞI’NA SUNDUĞU RAPORU

İstiklâl Mahkemelerinin teşkilindeki maksadı ve vezâif-i esâsiyyesini unutturacak mertebede muazzam olan hadise-yi âhirenin sûret ve şekl-i zuhûru ile gerek kabl-el-isyân ve gerek ba’de-l-isyân zâhîr olan ve şimdiye kadar mektûm kalan muhtelif safahâtı hakkında delâile müstenit istihsâl edebildiğimiz netâyic ber-vech-i zir arz olunur.

Usâtın Şekl-i Zuhûru ve Kıyâmı

Zirde îzâh edilecek vechile fesâd menba’larının müsbet faaliyetleri semeresi olarak hâdis olan Konya İsyânı zuhûrundan on beş gün evvel tehditkâr bir vaziyet almış ve üç gün mukaddem Konya’ya altı saat mesâfedeki Çumra nahiyesine merbût olan Ali Bey Hüyüğü karyesinde Delibaşı’nın ova köy Türkmenleri ile asker firârîlerinden toplayabildiği müsellaah beş yüzü mütecâviz rûfeka-yı mel’anenin içtima’ile aleniyyet kesb etmiştir.

Resmî ve gayr-i resmî mahâfilden âsilerin içtima’ına ve kuvvet topladıklarına dâir muhtelif zemânlarda makâm-ı vilâyete vuku’a gelen mütevâlî ihbârât üzerine kıyâmın vücûdine kanâat eden vâlinin vesâit-i tedâfüiyye ihzârına lüzûm görmeksizin cidden gafil-âne olarak usâtı da’vet etmesi mürettibler tarafından ta’yîn edilen gününden evvel kıyâmın vuku’una bâis olmuş ve hükûmetçe harekât-ı fêsâdiyenin inkişâfına mâni’ olacak tedâbirin ittihâzına imkân bırakmamak maksadı ile hemân hücûm edilmesi lüzûmu merkez-i vilâyetdeki hey’et-i tertibiyye tarafından Delibaşına mektûbla tebliğ edilmesi üzerine emre âmâde olan usât aynı gün Ali Bey Hüyüğü karyesi meydânında toplanarak el-yevm hüviyyeti anlaşılmayan bir hoca tarafından muvaffakiyyet duâ’sı okunduktan ve kaval ile selâm havası çalınarak üç def’a pâdişâha duâ’ edildikten sonra hareket emri verilmiş ve güzer-gâhda tesâdüf edilen karakollar sukût etdirilerek telgraf telleri kırılarak Şakalak Köprüsü’nde bulunan yedi polis neferile ba’de-l-müsâdeme şehre girilmiştir.

Çumra İska’ Müdürü Nadir Beyin Niğde vâsıtası ile makâm-ı vilâyete usâtın harekât-ı ibtidâiyyesine ve Konya’ya müteveccihen yola çıktıklarına dâir keşide ettiği telgrafnâme üzerine makâm-ı vilâyette meseleye ehemmiyet verilmiş ve keyfiyyet ba telgraf Fahrettin Beye bildirildikten sonra Mevkî Kumandanlığı, Polis ve Jandarma Daireleri da’vet edilerek ba’de-l-müzâkere hariçten toplayabildikleri

yabancı eşhâsa silah tevzîi ve hükûmet dairesinde, askerî mektebinde ve Alaeddin Tepesi'nde tedâfüü vazıyyet alınub yirmi dört saat kadar müdâfaa edildikten sonra cebhane ve erzâk fıkđânü hasebiyle teslime mecbûriyyet hâsıl olmuştur.

Müdâfaa mevkiî'lerinin sukûtu üzerine her tarafa hakîm olan usât muvaffakiyyetin husûle getirdiği sürûrdan mutevellid sarhoşlukla her tarafa saldıрмаğa ve bi-l-hâssa zabıtan ve muhacir hânelerine tecavüzle gasb-ı garâta başlamış ve bir çok muhadderât bu yüzden duçâr-ı taarruz olmuştur. Bu sırada pek gizli hareket eden âsiler hey'et-i tertibiyyesinin lüzûm gördüğü eşhâs usât vasıtasile hükûmete celb ve meclis-i umûmî salonunda ictimâ' edilerek harekâtı idâme ve kıyâmı tevsî' için me'mûrlar tefrîke başlanmış ve bi-l-intihâb vâlî ve hey'et-i idâre, polis müdürü, jandarma müfettiş-i umûmisi ve alay kumandanı ve bazı kazalara kaim-makâm ta'yîn ve tedvîr-i umûra mübâşeret edilmiştir.

Kuva-yı Tedîbiyyenin müteâkıben vürûdu ve az zemân zarfında sükûnetin iadesine ve kıyâmın tevessü'ne meydan vermeksizin bu harekât-ı isyâniyyenin izâlesine muvaffakiyyet istiklâl-i memleket namına mesbûk olan fedakârlıklarımızın muvaffakiyyetle neticeleneceğinin en kat'î bürhânı add olunmaya şayândır.

İsyânın Menâbi'i ve İsyânın Sûret-i Sirâyeti

İsyân bir buçuk sene evvel Cemal Beyin vilâyeti zamanında gerek bu hâinin ve gerek refik-i mel'aneti Zeynel Abidin'in ettikleri fesâd tohumlarının mahsûlü olduğu müdellel vak'ai ile sabîttir.

Kuvvetini ecnebilere alan Hürriyet-i İtilâf Fırka-yı Bagiyesi erkânı Cemal, Zeynel Abidin gibi mel'unlar vasıtasile mümkün mertebe teshîlât yapıldıktan sonra ilk def'a Bozkır vak'asını ihdâs ve menfî sûretde neticelenen bu vak'ai müteâkıb teşkilâtındaki noksanlarını ikmâl ve tekmîl etmiş bir teşkilâtın vücûduna kanâat edilerek Birinci Konya Vukuâtile ikinci bir teşebbüsde bulunmuş ve neticesiz kalan bu tecrübeden kat'iyen müteessir olmayarak son vak'anın ihdâsına cür'et eylemiştir.

“3 NUMARALI KONYA İSTİKLAL MAHKEMESİ’NİN KONYA İSYANI İLE İLGİLİ TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ BAŞKANLIĞI’NA SUNDUĞU RAPORU

Mû-şikâf-âne icrâ’ ettiğimiz tahkikâten anladığımızı göre birinci, ikinci, üçüncü defa’lar aynı şekil ve talimât dâiresinde idâre edildiği ve her üç hadisede aynı eşhâsın faaliyetleri görüldüğü gibi vak’a tekerrür etdikçe teşkilâttaki intizâm artmış ve kıyâm teâdud etdikçe yeni sahib-i nüfûz bir takım eşhâsın iştirâklarında tahakkuk etmiştir.

İngilizler tarafından idâre edildiği sarâhaten anlaşılan bu fesâd ocağının merkezi İstanbul’daki Hürriyet ve İtilâf Fırkasıdır. Bozkır harekâtı zamanında mevzii bir halde kalan muhalif bil’âhre gönderdiği adamları vasıtasile tevsi’ etmiş ve ibtidâ’ Kadınhanlı tüccârdan Hoca Ahmet Efendi nâmında birini Konya’ya i’zâm ile teşkil ettiği muhtelif hey’et-i faale vasıtasile ibtidâ’ merkez-i vilâyetde nikâh üzerine yeminle efrât kayd ve bunları mülhakata sevk ile kaza, nevâhi ve kurâda teşkilâta devam edilmiş ve Ağustos hitâmına doğru saraya mensûb olduğu polis tahkikâtından anlaşılan Gördesli tüccar Celâl Efendi nâmında bir şahıs külliyetli para ile Konya’ya gelerek talimât-ı lâzıme verdikten ve Karahisar, Kırşehir’nden Antalya’ya kadar devam eden bütün sâhada daire-yi fesâdı tevsi’e muvaffak olduktan sonra gaybûbet etmiş ve müteâkıben ihtilâl zuhûr etmiştir.

Hey’et-i Fesadiyenin ta’kib ettiği program muntazam ve muhîte göre pek müessirdir. Hey’et-i ihtilâliye ibtidâ’ merkez-i vilâyeti iskât ve müteâkıben evvelce ihzâr eylediği vâli, kumandan ve sair me’mûrların vazîfeye da’vetle mülhakatı tahrik ve kıyâm ettirerek zâbitânı imhâ’ ve Karahisar’a hücum ile Yunan ordusuna iltihâk etmek ve bu sûretle İstanbul yolunu açtıktan sonra Ankara üzerine yürüyerek gaye-yi mukaddesemizi imhâ’ eylemek istediği ihtilâlin âmillerinden olub el-yevm mevkûf bulunan Derviş Bekirzade Mehmet ve polis müdiriyetine ta’yîn olunan Rüşdi Efendi’lerin ifşââtından anlaşılmıştır. Kıyâm eder etmez usâtın şimendifer, telgraf hatlarını bozmasına ve mülhakatdan asker celbi için emirler i’tâsına ve intizâm ve idâre-yi halelden vikâye için me’mûrları taarruzdan masûn ve münhasıran zâbitân ve Kuva-yı Milliye efrâdı aleyhine tecâvüzü mübah add eylesine bakılırsa ihtilâlin muntazam bir talimât dâiresinde tedvîr edildiğini teslîm etmek ve son hâdiseyi ehemmiyetle telâkki etmek zarûrîdir.

Hey'et-i Fesadiye tabakat-ı halkın her kısmını iğfâl ve harekât-ı ihtilâliyyeye iştirâklerini te'mîn için hakikaten ibrâz-ı mahâret etmiş ve asker ile ba'zı me'mûrların sû-i isti'mâlâtı ve Kuva-yı Milliye namı altında hareket eden bir takım eşirrânun tecâvüzâtı saf halkı hükûmet aleyhine celbe muvaffak olmuş ve:

1- Nâ mağlûb İngilizlere ve dört muazzam devlete karşı başa çıkılamayacağı ve Padişahımızda memleketi az zararla kurtarmak için başka çâre bulamadığı cihetle İngilizlerin a'mâline serfûrû ettiği ve kendi menfeatlerinden başka bir gaye ta'kîb etmeyen Kuva-yı Milliyecilerin mahvı halinde hem memleket kurtulacağı hem de bu yüzden kapanan yollar açılarak iflâsa yaklaşan Anadolu ticâretinin tekrar inkişâf ve terakkîye mazhâr olacağını neşr ederek halkın münevver kısmını,

2-Kuva-yı Milliye mensûbinin Halifeye âsî olduklarını ve cephelerdeki harbin Yunan ordusuna karşı değil doğrudan doğruya Padişaha karşı olduğunu ve bu âsîlerin emrine tebaiyyet iştirâk şer'an cinâyet olacağını ilân ederek hissiyât-ı diniyyeyi galeyâna getirmek sûreti ile halkın avâm kısmını,

3-Karahisar'da bulunan Abdülhamid'in oğluyla birleşerek İstanbul yolunu açmak ve durmuş olan ticâreti yeniden ihyâ' ve tahmîl edilen tahammül-fersâ vergilerden, askerlik ve bedel-i şahsî külfetlerinden milleti tahlîs için Kuva-yı Milliye aleyhine kıyâm etmek bir emr-i dini olacağını işâa ile tabakat-ı halkın her kısmını tasmîm ve-l-hâsıl Konya ve mülhakatının yüzde doksan beşinin ihtilâle iştirâkini te'mîn edebilmiştir.

Kabl-el-isyân Hükûmetin Vaz'iyeti

Konya isyanının ber-vech-i âtî esbâbdan dolayı hükûmetinde bir hisse-yi mes'uliyeti vardır,

1- Birinci Konya Hadisesi'ni müteâkıb zehirlenen efkâr-ı umûmiyyeyi tedâvî ve ıslâh etmeksizin fesâdın en mühim âmîllerine vazîfe-yi milliye verilmesi ve bu eşhâsı irşât ve tenvîr vazîfesile tevzîf edilerek kurâya sevk olunması pek büyük hatâdır. Çünkü bu âdemlerin tevdî' olunan resmî vazîfeye istinâtla câhil halkı daha ziyâde vâsi mikyâsda ihtilâl efkârı uyandırdıkları vekayi ile sabit olmuştur.

"3 NUMARALI KONYA İSTİKLAL MAHKEMESİ'NİN KONYA İSYANI İLE İLGİLİ TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ BAŞKANLIĞI'NA SUNDUĞU RAPORU

2-Vak'adan evvel cebhedeki harekâta şahit olarak yanlış telkinât yüzünden muhâlif vaziyet alan efkâr-ı umûmiyyeyi tenvîr için gönderilen kırkı mütecâviz zevâtтан müteşekkil hey'etin kırkta otuzunun erbâb-ı fesâddan intihâp edilmesi pek büyük bir gaflet olmuştur. Çünkü bu hey'et daha yolda iken ifsâdâta başlamış ve Karahisar halkını zehirleyerek orada muâriz bir teşkilât vücûda getirmeğe muvaffak olmuş ve Konya'ya avdetlerinde (Cephede düşmanla harb edilmiyor zavallı Müslüman köyleri yakılıyor) terânesiyle esâsen aleyhdâr olan ahaliyi büsbütün tehevvr ve galeyâna getirmiştir.

3-Vak'adan bir ay evvel kurâdaki efkârı ıslâh ve asker cem'ini te'mîn için Zeynel Abidin'in biraderi Divân-ı Harb kârârı ile idam edilen Şeyh Rifat ile elyevm hâdisede alâka-dâr olduğu cihetle mevkûf bulunan Taşbaş'lı Hacı Hasan, Dinek ve Çumra havâlisine gönderilmiştir ki bil'âhire asilerin en büyük faaliyeti bu havâlîde ibrâz ve içtimâ'lar akt ederek buradan aldıkları kuvvetle Konya üzerine tahakkuk etmiştir.

4-İsyânın Ali Bey Hüyüğü'nde içtimâ' ettiğinin haber alınması üzerine gûyâ oradaki harekâtı anlayub hükûmeti haberdâr etmek ve-yâhûd harekâtın önünü almak üzere makâm-ı vilâyetin tensibile öteden beri Hürriyet ve İhtilâf riyâsetinde bulunan ve hanesinde gizli içtimâ'lar yapıldığı şâyi' olan ve el-yevm mevkûf bulunan Derviş Bekirzade Mehmet Efendi gönderilmiştir. Hâl-bu-ki merkûm hükûmeti haberdâr etmediği gibi hükûmetin esbâb-ı mukâvemetini ihzâr etmesine meydân vermeksizin âsilerin hücûmunu tesrî' ettiği iddiâ' olunmaktadır.

5-Vak'adan on beş yirmi gün evvel şurada burada hatta kadınların lisânında karîben yabancıları, me'mûrîn ve zâbitânı öldüreceğiz, Ankara'daki meclisi dağıtarak Padişahla birleşeceğiz gibi deverân eden ihtilâl-kârâne şâyiâtın polis raporu ile bildirilmesine ve bundan birkaç gün sonra Delibaşı Mehmet'in ova köylerinden üçer kişiyi Ali Bey Hüyüğüne cem' ederek bunlara yemîn etdirdiği ve karîben Konya'yı basmak için hazırlandıkları ihbâr olunmuş ve bundan dört gün sonra Konya asker firâfilerinden şahsî silahları ile müsellâh oldukları halde Ali Bey Hüyüğü'ne firâr ve orda Delibaşı Mehmet'e iltihâk etdiklerinin bâ-rapor haber verilmesine ve Karaman Kaim-makamlığının vukuâtı te'yîd eder sûretde ma'lûmât vermesine rağmen makam-ı vilâyetin ihbârât-ı mütevâliyeyi hayâl ve ehvâm

vermesine rağmen makam-ı vilâyetin ihbârât-ı mütevâliyeyi hayâl ve ehvâm telâkki etmesi ve her dürlü ihtimâli nazar-ı dikkate alarak bir gûnâ tedâbir ittihâzına lüzûm görmemesi hakikaten şayân-ı istiğrâb bir saffettir. Bununla beraber şimdiye kadar icrâ' kılınan tedkikât neticesinde marûz hatâ'ların bir gûnâ sû-i niyyet mahsûlü olmadığını Vali Haydar Beyin ifrât derecede itimâdı nefesine mağlûb ve şahsî te'sîrâtına mağrûr olmasından neş'et ettiğine kanaât edilmiş ve müşârün-ileyhin gerek hâdise esnâ'sında istihkar-ı hayat ederek şeref-i hükûmeti muhâfaza etmesi ve gerek hâdisenin izâlesinden sonra yağma ve garâta mürtekiblerin irtikâblarına meydân vermemek sûreti ile mesbûk olan hidemâtı şayân-ı takdîr görülmüştür.

Harekâta İştirâk Edenler Hakkındaki Nöktâ-yı Nazarımız

Bir iki kaza ve karyesi istisnâ' edilince Konya Vilâyetinin mülhakatile beraber âsî olduğunu kabûl etmek lâzımdır, Ve bunların kaffesi kanûnen hükm-i idâma kesb-i istihkak etmiştir. Fakat cezâ'daki gâye düşünülür ve bi-n-netice cezâ'nın ıslâhı hâlî te'mîn etmek irtikâbı cinâyete müstenid olanlara ibret olmak ve cürmün tekerrürünü men eylemek gibi esâsâta binâen vaz' edildiği teemmül olunur ve mütecâsirlerin te'dîbi maksadile şimdiye kadar muhtelif eşkâlde tatbîk ve icrâ' olunan nev-i mücazât nazar-ı dikkate alınrsa bu muazzam hâdisenin halli için me'mûr olan her hangi bir hey'etin ta'yîni meslekinde duçâr-ı müşkilât olacağını teslîm etmek iktizâ' eder. Hatta nasıl ki bu ana deyin hâdisede alâ-kadar olduğu cihetle mahkûm edilen iki bini mütecâviz eşhâsdan yediyüz kûsûr nüfusun i'dâm ve mütebâkisinin ale-t-derecât müebbet, muvakkât kürek, kal'a-bend, nefy ve te'bîd cezâ'ları ile mücazât edildiği kayd-ı resmi ile tahakkûk ettiği gibi gerek harekât-ı isyâniye esnâ'sında gerek sükûnet avdet etdikden sonra Kuva-yı Tedibiyye Müfrezeleri tarafından bir çok karyelerde pek çok haneler ihrâk ve bir

**“3 NUMARALI KONYA İSTİKLAL MAHKEMESİ’NİN KONYA
İSYANI İLE İLGİLİ TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ
BAŞKANLIĞI’NA SUNDUĞU RAPORU**

çok eşhâs bilâ-delîl tevkîf ve bütün vilâyet halkı bilâ-tefrîk halen tecziye olunarak matlûb olan şiddetin azâmî icrâ edildiği anlaşılmış ve şiddetle hareketi iltizâm ederek işe başlayan hey’etimiz ma’rûz hâlâta şahîd olunca tereddüde düşerek şiddet ve itidâlden hangisinin müfid olacağını teemmüle mecbûr kalmıştır. Bu husûs hakkında icrâ ettiğimiz müzâkerât ve münâkeşâtdan sonra;

1-Vazîfeye mübâşeretimiz zamanına kadar geçen bir ay zarfında muhtelif yerlerde muhtelif hey’etler tarafından binlerce eşhâsa eşkâl-i mütenevviade tatbîk edilen ve hikmet-i cezâ ile nisbet kabul etmeyen fecî mücâzât neticesinde halk cezâ’yı intikam sûretinde telâkki ederek müzmîn bir hâl iktisâb ettiğini,

2-Hâdisenin âmîl ve mürettibleri memleketin erbâb-ı iktidâr ve nüfûzundan olduğu ve bu gibiler hakkında şiddet göstererek avâm üzerinde müdhiş bir te’sîr husûle getirmek lâzım geldiği halde faaliyet gösteren Hey’et-i tedbiyye idâm gibi mücâzât-ı şedîdeyi avama tatbîk ve bu cezâ'lara müstahakk olanlar erbâb-ı nüfûz hakkında pek hafif olan te’bîd cezâ’sı ile iktifâ ederek bu sûretle tatbîk-i cezâ’dan beklenen ibret ve ıslâh-ı nefis vesâyâ-yı mühimmesinin fevt edildiği,

3-Bil-cümle Konya Vilâyeti sekenesinin bilâ-istisnâ tecziyesine hikmet-i idâre nokta-yı nazarından imkân olmadığı cihetle alâka-dârânın üç kısma tefrik ederek cebren harekât-ı isyâniyyeye iştirâk edenlerle câhil ve saffeti hasebile iğfâl edilen ve fikir ve nüfûz itibârile hâiz-i te’sîr olmayan eşhâs hakkında itidâl, şahsî ve malî irâtilerle halka nâfiz olan ve bu sûretle isyâna iştirâki tebeyyün eyleyen âmîller hakkında şiddet gösterilmesi tercih olunmuş ve şimdiye kadar devam eden şemâtimizde bu meslek ta’kîb ve bu sûretle tedvir-i umûr edilmiştir.

Bu meslekin sayesinde hepimizin işe mübâşeretinden evvel yapılan ve bu mevzû’un lehine masrûf olmayan ve halk nazarında intikâm şeklinde kabul edilen icraâtden mütevellid yanlış zehâbın tashîh olunacağını ve muhît üzerinde hüsn-i te’sîr husûle getireceğini ümit eder ve emr-i devletlerinize intizâr eyleriz efendim.

Türkiye Büyük Millet Meclisi 3. Konya İstiklâl Mahkemesi

Isparta Meb'usu Tahir Bey(Kıcır)

Bursa Meb'usu Osman Nuri Bey

Çankırı Meb'usu Tevfik Bey

Kaynak:A.Ü. Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü(TİTE) Arşivi:Sıra No: 6-2582,
Kutu No: 21, Gömlek No: 8, Belge No: 8

“3 NUMARALI KONYA İSTİKLAL MAHKEMESİ'NİN KONYA İSYANI İLE İLGİLİ TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ BAŞKANLIĞI'NA SUNDUĞU RAPORU

ÖZET

Millî Mücadele'nin en zorlu ve tehlikeli dönemi "İzmir'in işgal tarihi olan 15 Mayıs 1919'dan iç isyanların bitiş tarihi olan 10 Ocak 1921'e kadar olan süreçtir. Konya ve çevresi de söz konusu bu süreçte bazı isyân hareketlerine sahne olmuştur.

Bunlardan Konya İsyanı, Konya ve çevresinde Millî Mücadele hareketine karşı çıkan en ciddi ve tehlikeli isyândır. Delibaşı Mehmet ve adamları tarafından çıkartılan isyân, millî kuvvetler tarafından bastırılarak bölgede asayiş sağlanmıştır. İsyandan sonra, Konya'da bir İstiklâl Mahkemesi kurulmuş ve isyanda rolü olanlar bu mahkemeye yargılanarak, bazı cezalara çarptırılmışlardır.

Çalışmamızın esas konusunu oluşturan bu rapor 3 Numaralı Konya İstiklâl Mahkemesi tarafından hazırlanmıştır. Rapor, Konya İstiklâl Mahkemesi üyelerinin, Konya İsyanı'nın içyüzü ve çıkış nedeni ile ilgili olarak yaptıkları araştırma ve incelemeler sonucunda ulaştıkları kanaat ve görüşleri ihtiva etmektedir

Anahtar Kelimeler: Konya İsyanı, Delibaşı Mehmet, İstiklâl Mahkemesi, Yargılama, Rapor.

ABSTRACT

One of the hardest and the most dangerous term of the Turkish Struggle for the war of Independence is the period from 15 May 1919 the date of İzmir's invasion to 10 January 1921, the end of the inner rebellions. Also in that period; Konya and its environment experienced some uprising..

One of them, Konya Rebellion was the most dangerous and significant one opposing the Turkish National Struggle. The rebellion by Delibaşı Mehmet and his support tens was put down and the public security was established. After the Rebellion, an Independence Court was set up and the ones taking part in this rebellion were judged by this court and punished.

This report forming the main gaal of our study was prepared by the Third Independence Court. The report includes the views and beliefs of Konya Independence Court's members they had at the end of researches and investigations which they carried out related to the real cause and reason for the outbreak of Konya Rebellion.

Key Words: Konya Rebellion, Delibaşı Mehmet, the Independence Court, Judgment, Report.